

KUR'AN'DA EVLİLİK TERAPİSİ

-Günümüz Psikolojisinin Verileri Ve Uygulamalarıyla Bir Mukayese-

Yrd. Doç. Dr. Abdurrahman KASAPOĞLU*

Özet

Kur'an, evlilik hayatında karı-koca arasında anlaşmazlıkların çıkabileceğini açıklar. Evlilik sorunlarının çözümünde genel ilkeler koyar. Evlilikte sorun çözümede bazı yollar önerir. Kur'an, evlilik çatışmalarının giderilmesinde "hakem" tayin edilmesini ister. "Hakemler" günümüzdeki evlilik danışmanlarının rolünü üstlenirler.

Anahtar kelimeler: *Evlilik çatışmaları, evlilik terapisi, evlilik danışmanlığı, dinî motivasyon.*

MARRIAGE THERAPY IN QURAN

Abstract

Quran expresses the possibility of rising problems between couples in marriage life, puts general principles to solve marriage problems, proposes some ways to solve problems in marriage. Quran orders to appoint an 'arbitrator' in removing marriage conflicts. 'Arbitrators' take role of today's marriage advisors.

Keywords: *Marriage conflicts, Marriage Therapy, marriage advisors, Religious Motivation.*

Giriş

Aile toplumun en önemli kurumlarından birisidir. Aile kadın ve erkeğin ortaklaşa kurdukları ve evlenme yoluyla meşruiyet kazandırabildikleri davranışlar, tutumlar, sevgiler, tutkular ve yakın ilişkiler alanıdır. Toplumun yapısının güvenli ve sağlam olması, o toplumu oluşturan ailenin yapısının sağlıklı olmasına bağlıdır. Temeli sağlam bir ailenin en belirgin göstergesi, eşler arasındaki uyumdur. Evlilikte uyum, karı-kocanın karşılıklı ihtiyaç ve beklentilerini karşılayarak beraberliklerini sürdürmeleridir. Aile ile ilgili kararları birlikte alabilen, geleceklerini birlikte planlayabilen, kaynaklarını aile amaçları doğrultusunda kullanabilen çiftler evlilikte uyumu daha kolay yakalayabilirler.

Fakat, derin bir aşk ve coşkunun yarattığı karşılıklı sempati ve cinsel yakınlaşma ile başlayan evlilik ilişkileri zaman zaman gevşemeye, hatta çözülmeye yüz tutabilir. Karı-koca birbirini görmekten bile nefret eder hale gelebilir. Sevgi ve sempatinin yerini soğukluk, durgunluk, birbiriyle konuşmama, öfke nöbetleri ve kavgalar alabilir. Çıkan

---

* Yrd. Doç. Dr., İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. (e-pota: akasapoglu@inonu.edu.tr)

kavgalarda karı-koca, birbirlerinin kusurlarını büyük bir haşinlikle yüzlerine vurmaktan çekinmezler. Kavgalar eşlerin birbirlerine küsmelerine ve birbirlerinden uzaklaşmalarına yol açabilir. İşte ilişkilerin böylesine çatışma ortamında devam ettiği evlilikler uyumsuz evlilik olarak kabul edilir.¹

Eşlerin evlilik bütünlüğünü bozacak ve birbirlerine zarar verecek nitelikteki davranışları evliliğin çözülmesine yol açabilir. Eşlerden birinin hırçınlık ve kıskançlık gibi ruhsal dengesizlikleri, birbirlerinin haklarına ve özgürlüklerine saygı göstermemeleri gibi davranışlar evlilikte çözülmenin habercileridir.

Evlilikte ilişkilerin bozulmasına, hatta evliliğin sona ermesine yol açan sebepler çok çeşitlidir. Bunların en sık görülenlerini aşağıdaki gibi sekiz madde halinde sıralayabiliriz:

1. Karı koca arasındaki cinsel doyumsuzluk, evlilik hayatının diğer alanlarında ortaya çıkan anlaşmazlığın sebebi olabilir. Her iki taraf birbirinin ihtiyaçlarını gözetmez, orta yolu bulmaz ve ihtiyaçlar giderilmezse bazı olumsuzluklara yol açılmış olur. Evlilikte cinsel uyum çok önemlidir. Bu uyum kaybedilince çoğunlukla evlilik zoraki sürdürülmekte ve çekilmez hale gelmektedir.

2. Bazı sosyo-kültürel ve aile yapısı özellikleri eş uyumu** üzerinde önemli rol oynar. Evlilik, değişik aile ve toplumda yetişmiş kadını ve erkeği bir araya getirir. Biri geleneksel, diğeri modern toplum kesiminde yetişmiş eşlerin evliliği geleneksel ve modern davranış kalıplarının çatışması üzerinde sürer. Değişik ortamlarda yetişen bireyler birlikte yuva kurduklarında kendi tarzlarını aileye egemen kılmaya çalışırlarsa sorun yaşarlar.²

3. Karı-koca arasında tanışıklık ilerledikçe, taraflar karşısındakini sahiplenilecek bir nesne gibi görmeye başlayabilirler. Bu nesneyi istedikleri gibi değiştirme hakkına sahip olduklarını düşünürler. Özellikle nikâhtan sonra evlilerin birbirlerini tapulu mallarımış gibi görmeleri evlilik sorunlarından biri haline gelebilir. Eşlerden biri diğeri kendi kafasındaki kalıplara sokmaya çalışabilir. Bu gerçekleşmeyince de çatışma doğabilir.³

4. Evlilik farklı kişiliğe sahip olan iki bireyi bir araya getirir. Örneğin, dışa dönük, hareketli, konuşkan, neşeli mizaçlar olabildiği gibi, içe dönük, alıngan, duygusal, çekingen mizaçlar da vardır. Duygularını dışa yansıtmayan, düşündüklerini kolayca anlatmayan içe dönük mizacı olan erkekle, duygularını dışa vuran, dışa dönük mizacı olan kadının evliliği mizaç çatışmasına yol açabilir.

¹ Yıldız Güngen ve Diğerleri, **Ev ve Ailede Yaşam Yönetimi**, Pegem A Yayıncılık, Ankara, 2002, s. 120; Rezan Şahinkaya, **Aile İlişkileri**, 1980, s. 100; Rezan Şahinkaya, **Psiko-Sosyal Yönleriyle Aile**, Kardeş Basımevi, Ankara, 1979, s. 216.

* Evlilikte eş uyumu İslâm medenî hukuk geleneğinde dikkate alınmıştır. “Küfûv” yani denklik ve benzerlik olarak nitelenen bu durum evlenecek eşler arasında sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan ciddi farkların bulunmasını esas alır. (Bkz., Şemsüddin es-Serahsî, **Kitâbu'l-Mebsût**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1982, V/107/108)

² Bkz., Kaan Arslanoğlu, **Psikiyatri Elkitabı**, Adam Yayınları, İstanbul, 2002, s. 180; Özcan Köknel, **Zorlanan İnsan**, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1993, s. 235.

³ Peter Lauster, **Aşk: Bir Olgu Olarak Aşkın Psikolojisi**, (Çev. Nurettin Yıldırım), Doruk Yayıncılık, Ankara, 1997, s. 138; Arslanoğlu, a.g.e., s. 181.

5. Eşler arasında fazla yaş farkı anlaşma zorluğunun sebebi olabilir. Genç yaştaki bir insanın duygu ve eğilimleriyle, ihtiyar bir insanınkiler birbirinin aynı olamazlar. Genç eşin istekleriyle yaşlı eşin beklentileri örtüşmeyince anlaşmazlık çıkar. Kimi erkekler karısının yaşlanması ve fiziksel çekiciliğini yitirmesi yüzünden başka genç kadınlara kendilerini kaptırabilirler. Bu durum evlilikte kopuş sürecini başlatır.

6. Pek çok insan evlilik hayatına gerçekleştirilmesi neredeyse imkansız idealler ve beklentiler içerisinde girerler. Evliliğin yalın yaşantısı, romantik duygulardan arınmış gerçekliği karşısında bu gibi insanlar hayal kırıklığına uğrarlar. Meydana gelen hayal kırıklığı, doğal olarak karı-koca arasındaki bağları olumsuz yönde etkiler, böylece anlaşmazlık, geçimsizlik ve sonu gelmez kavgalar başgösterir.⁴

7. Evlilik öncesinde eşler birbirlerine karşı daha anlayışlı olurlar. Evlilik gerçekleşip roller belirginleştiğinde daha önceki anlayışlılık ortadan kalkabilir. Eşlerin evlilik sonrası rollerinde bir hazımsızlık ortaya çıkarsa ve bu rolleri birbirlerine karşı baskı aracı olarak kullanmaya kalkıştırlarsa çatışma meydana gelir. Yine eşler evlilik öncesinde ve evliliğin ilk dönemlerinde birbirlerini gerçek kişilik özellikleriyle tanıyamazlar. Başlangıçta eşlerden her biri diğerini olumlu özelliklere sahipmiş gibi görür yahut kendilerini o şekilde tanıtır. Aradan zaman geçince, istedikleri özelliklerin birbirinde bulunmadığına şahit olurlar. Aldatıldıklarını düşünürler ve birbirlerine karşı olumsuz duygular beslemeye başlarlar.⁵

8. Eşler hem bağımsız ve özgür hareket etmek isterler, hem de aile içerisindeki rollerine uygun davranma zorunluluğunu hissederler. Bireysel isteklerle, aile içerisinde uyulması gereken roller arasında çatışma yaşanabilir.⁶

Yukarıda saydığımız faktörlerin sebep olduğu, evlilikteki çatışmaların giderilmesi için alınması gereken pek çok önlem vardır. Evliliğin aksayan yönleri ustalıklı, yuvayı kurtarmaya yönelik samimi bir gayretle giderilemediği takdirde eşler boşanmayla yüz yüze gelebilmektedirler.

Günümüzde evlilik sorunlarının çözümü için “aile terapisi” uygulanmaktadır. Psikiyatride belirgin bir önem kazanmış olan aile terapisi, sorunlu eş ya da eşleri iyileştirmeyi, iyilik halinin sürekliliğini ve sorun oluşturan faktörlerin ortadan kaldırılmasını amaçlar. Aile terapisinde belli yöntemler uygulanır.⁷ Kur’an da psikiyatri gibi aile sorunlarını kendine konu edinir. Özellikle eşler arasında çıkan sorunlara ve bu sorunların nasıl çözüleceğine ilişkin yöntemlere değinir.

Araştırmamızın şekil ve içeriğini Kur’an’ın karı-koca sorunlarını ele alışı çerçevesinde oluşturmayı amaçlıyoruz. Ana başlıkların ve alt başlıkların teşkilinde belirleyici unsur olarak Kur’an’ın evlilik sorununu ele aldığı âyetleri seçtik.

Nisâ sûresinin 19. âyetinde karı-kocanın iyi geçinmeleri istenirken, evlilikte sorunların çözümündeki evrensel ilkeye vurgu yapılır. Buna göre karı-koca olumlu ve olumsuz yönleriyle birbirini kabul etmeli, farklı kişiliklerini ortak bir paydada

⁴ Mitat Enç, **Ruh Sağlığı Bilgisi**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri, İstanbul, 1979, s. 109.

⁵ Bkz., Necla Arat, **Kadın ve Cinsellik**, Say Yayın Dağıtım, İstanbul, 1993, s. 90.

⁶ Köknel, **Zorlanan İnsan**, s. 235.

⁷ Günsel Koptagel-İlal, **Tıpsal Psikoloji**, Beta Basım Yayım, İstanbul, 1984, s. 336; Oğuz Arkonaç, **Psikiyatrik Bozukluklar ve Tedavileri**, Nobel Tıp Kitabevi, İstanbul, 1986, s. 402.

buluşturabilmeli ve her ailede çıkması muhtemel çatışmalara çözüm üretmeye hazırlıklı olmalıdırlar. Eşler sorunların çözümü için ellerinden gelen gayreti göstermelidirler. Araştırmamızın ana meselelerinden birini bu ilke oluşturmaktadır.

Araştırmamızın ikinci meselesi, evlilikte kocanın sorun çıkarması, uyumsuzluk göstermesidir. Kur'an bu meseleyi ele aldığı âyette karı-koca ilişkilerinin çözümünde kullanılabilecek tekniklerden birisine vurgu yapar. "Sulh" adını verdiği bu tekniğin bir uzlaşma tekniği olduğu görülür. Yine bu âyette aslında evlilikte uyumsuzlukların ortaya çıkmasının temel kaynağı olan, fakat uzlaşma tekniğinin uygulanmasında engel oluşturduğu için gündeme getirilen "şuhh" (bencillik) ögesine yer verilir. Ayrıca âyette, (Nisa, 4/128) iyi geçinmeleri yolunda karı-kocaya dinin yaptığı güdülemeden bahsedilir.

Araştırmamızın üçüncü meselesi, evlilikte kadının sorun çıkarıcı taraf olmasıdır. Söz konusu sorunun çözümünde uygulanacak tekniklerden üçüne burada yer verilir. Bu teknikler kocanın karısına öğüt vermesi, onu yatakta terk etmesi ve sembolik dövme cezasıdır.

Araştırmamızın dördüncü meselesini evlilik çatışmalarında hakem tayini oluşturmaktadır. Bu bölümde evlilik danışmanı ya da aile terapistine benzer faaliyet gösteren hakemin özellikleri, rolü ve sorumlulukları değerlendirilecektir.

Konularımızı dört ana bölüm şeklinde işlememizde, Kur'an âyetlerinin evlilikteki sorunları ele alış biçimi etkili olmuştur. İlk sıraya evlilik sorununun çözümündeki genel yaklaşımı, ikinci sıraya kocadan kaynaklanan evlilik sorunlarını, üçüncü sıraya kadından kaynaklanan evlilik sorunlarını, dördüncü sıraya da hakem tayinini koyduk. Bu ana konuların alt başlıkları da yine ilgili âyetlerin ele aldıkları meseleler doğrultusunda oluşturulmuştur.

Araştırmamız evlilik sorunlarının ortaya çıkış sebeplerini değil, daha çok sorunların çözüm yollarını konu edinmiştir. Bunun nedeni ise, evlilik sorunlarıyla ilgili Kur'an âyetlerinin evlilikte sorun çözmede başvurulan ilke ve yöntemleri dile getirmesidir.

Şimdi sarısıyla Kur'an'ın evlilik sorunlarının çözümünde önerdiği yöntemleri ele almak istiyoruz.

I. Eşler Arasındaki Sorunların Çözümünde Genel İlke

Evlilikte farklı iki dünya bir araya gelir ve yeni bir dünya oluşur. Aralarında sayılamayacak kadar çok farklılığın bulunduğu bireylerin bir araya gelmesi doğal olarak çelişkilere ve çatışmalara kapı aralayabilir. Fakat evlilikte asıl gerçekleştirilmesi gereken şey, onca farklılığı kabul edip ortak bir paydada kişilikleri buluşturabilmektir. Muhtemel sorunların çözümünde, akli, sağduyuyu, sevgiyi, saygıyı öne çıkarmak esastır. Anlaşmazlık noktalarının aşılabilmesi için meseleye iyi niyetli, özverili, samimi ve bilinçli olarak yaklaşmak lazımdır.

Her evlilikte iki birey kendi görüşlerini, kişilik özelliklerini, değerlerini yanlarında taşırlar. Evli çiftler normal olarak birbirlerini tanırsalar bile, iki ayrı insanın aynı evde yaşaması, iki ayrı kişiliğin aynı şekilde girmesi kolay olmaz. Dolayısıyla en mutlu

evliliklerde bile karı-kocanın pek çok sorunla başetmek zorunda kalması normaldir. Evlilikte çıkması muhtemel sorunlarla başetmenin temeli, eşlerin birbirlerinin kişiliklerini kabul etmeleridir. Eşler birbirlerini yetkin ve kusurlu yönleriyle kabul etmedikleri sürece başarılı biçimde uzlaşamazlar. Ortaya çıkan problemleri aşabilmeleri için sabır ve hoşgörüyle geçinmeye çalışmaları lazımdır.⁸

Farklı ihtiyaç ve beklentilerin ortaya çıkardığı olumsuz duyguların karşılıklı yansıtılmasıyla evlilikte çatışmalar çıkar. Evlilikte çatışma çıkmamasının bir garantisi yoktur. Bu durumda önemli olan, çıkan çatışmaları yaratıcı hale getirmektir.⁹ Böylece çiftler çatışmadan daha iyi bir ilişki kurmuş olarak çıkabilirler. Çıkan çatışmada taraflar çözüm üretme isteklerini her zaman canlı tutmalıdırlar. Örneğin kendini gerçekleştirebilmiş bir koca, soruna yaratıcı bir bilim adamı ya da sanatçı gibi yaklaşarak çözüm üretir. Eşinin kendinden farklı olan yönlerini kabullenir. Sağlıklı bir evlilikte bu tür yaratıcı çatışmalar karı-koca arasındaki ilişkinin daha da gelişmesiyle sonuçlanır.¹⁰

Eşlerin bütün dikkatlerini evliliğin sorunlu tarafları üzerinde toplaması yarar getirmez. Evliliğin olumlu tarafları dikkate alınmalı ve bunlar geliştikçe diğer istenmeyen durumların ortadan kalkacağı ümit edilmelidir. Sofrada iyi ve kötü yemekler bulunabilir. İyi olan yemeğin lezzetini vurgulamak, fena yemeğin çekici olmayan tarafları üzerinde durmaktan yeğdir.¹¹

Kur'an, karı-koca arasında birbirinden hoşlanmama durumunun ortaya çıkabileceğini, daha doğrusu hoşlanmamaya yol açan sebeplerin her zaman mevcut olduğunu belirtir. Evlilik, aralarında pek çok farkın bulunduğu iki bireyi bir araya getirir. Farklılıklar doğal olarak birçok sorunun ortaya çıkmasına yol açar. Evlendiklerinde karı kocadan, koca da karıdan sınırsız bir beklenti içerisindedir. Çiftlerin birbirinden beklentilerini bütünüyle, eksiksiz olarak karşılamaları mümkün gözükmemektedir. Birbirinde aradıklarını tam olarak bulduklarını sanan eşler arasında bile eksik yönler çıkabilir. Eşlerden biri beklentilerini karşılamış olsa, diğeri umduğunu bulamamış olabilir. Bireysel ve sosyal farkların çok olduğu eşler arasında ise, uyumsuzluk noktalarının daha fazla olması kaçınılmazdır.

Eşler arasındaki farklılıkları bütünüyle ortadan kaldırmak mümkün olmayabilir. Önemli olan, eşlerin aralarındaki farklılıkları kanıksayıp ortak bir noktada kişiliklerini buluşturabilmeleri, birbirlerini olumlu ve olumsuz özellikleriyle kabul etmeleridir.

Eşler, karşılanmayan ya da karşılanamayan ihtiyaç ve beklentilerin yol açtığı olumsuz duyguları birbirlerine düşmanlık için yöneltmemeyi öğrenmelidirler. Çıkan çatışmalarda çözüm üretmeye her zaman hazır olmalıdırlar.

⁸ Bkz., John Gottman, Nan Silver, **Evliliği Sürdürmenin Yedi İlkesi**, (Çev. Ezgi Deniz), Varlık Yayınları, İstanbul, 2002, s. 131,149, 184.

⁹ Eşler durağanlaşan ve gevşeyen evlilik ilişkilerini çatışmaların etkisiyle yeniden gözden geçirip canlandırabilir. Çatışmanın yarattığı mahrumiyetleri gözlemleyerek uyumlu ve sağlıklı evliliğin kıymetini yeniden takdir edilebilir.

¹⁰ Everett L. Shorstrom, **Kendisi Olamayan İnsan**, (Çev. Kağan Kocatepe), Kuraldışı Yayıncılık, İstanbul, 1997, s. 166.

¹¹ Donald Norfolk, **İş Hayatında Stres**, (Çev. Leyla Serdaroğlu), Form Yayınları, İstanbul, 1989, s. 151.

Kur'an, karı-koca arasındaki her türlü hoşlanmama durumunda iyi geçinmeyi, aile bağları karşısında hassas davranmayı, ufak tefek kusurları görmezlikten gelmeyi, istenmedik durumlarda sabırlı olmayı önerir. Hoşlanmama sebebi olan faktörlerin, evliliği bozucu ve yıkıcı hale dönüşmemesi için yaratıcı çıkış yolları aramayı öğretir. Kur'an'ın öğretisindeki temel ilke şudur: Eşler aralarında ortaya çıkması muhtemel çatışmalarda, birbirinden ayrılmayı ve bağları koparmayı hızlandıran gelişmelere değil, evliliği sürdürmeyi ve çıkan sorunu aşmayı kolaylaştıran çabalara odaklanmalıdırlar. İyi niyetlerini, yaratıcılıklarını bu konu üzerinde yoğunlaştırmalıdırlar.

Evli çiftler aralarındaki sorunların üstesinden gelebilmek için yaratıcılıklarını kullanarak pek çok çözüm yöntemi bulabilirler. Yüce Allah Kur'an'da çözüm yöntemi olarak kullanılacak tutumlardan birini eşlere öğretir. Bu örnek çözüm yönteminde kendini gösteren alternatif çıkış yollarını aşağıda tefsircilerin açıklamaları doğrultusunda ele alacağız:

*“Ey inananlar, kadınları miras yoluyla almanız size helâl değildir. Onlara verdiklerinizin bir kısmını (onlardan) alıp götürmek için onları sıkıştırmayın. Şayet açık bir edepsizlik yaparlarsa başka. Onlarla iyi geçinin. Eğer onlardan hoşlanmazsanız, bilin ki sizin hoşlanmadığınız bir şeye Allah çok hayır koymuş olabilir.”*¹²

Kur'an, aile bağlarını hemen ilk anda çekip koparmamak, daha ilk çıkan zorluklar karşısında zedelememek, aksine iyice perçinleştirmek, bu büyük insanlık kurumunu bütün ciddiyetiyle korumak, onu karışık duyguların sarsıntısı altında bırakmamak, düşüncesiz eğilimler içerisinde ezmemek için, karı kocayı aile bağları karşısında yumuşak davranmaya çağırır. Tarafların her ikisine de bu çağrı yapılır. Fakat âyetteki “iyi/hoş geçinin” çağrısı, daha çok erkeklere yöneliktir. Söz konusu çağrı, karılarıyla kötü geçinenlere yapılan bir uyarıdır. Allah, erkeklerden kadınlarıyla iyi sohbet/ilişki içinde olmalarını istemiştir. Onlarla konuşurken ölçülü ve olumlu (sözde-sohbette tatlı) bir yol izlemelerini, onlarla olan ilişkilerinde iyi davranmalarını, nafaka verirken ve geceleme konusunda inşafı olmalarını emretmiştir. Çünkü kadınlar sevgiye, ilgiye meyilli olur, ince duygular taşırlar. Kur'an, Allah'ın emrettiği şekilde, kadınların haklarını ödeyerek, onlarla içli dışlı olarak, arkadaşça/dostça birlikte yaşamayı salık vermiştir. Buna göre, erkek, kendisine nasıl davranılmasını istiyorsa, karısına da öyle davranmalıdır. Aralarındaki ilişkiyi mümkün olduğunca güzelleştirmelidir. Ufak tefek kusurları görmezlikten gelmelidir.¹³

¹² Nisâ, 4/19.

¹³ Bkz., Ebû Câfer Muhammed İbn Cerîr et-Taberî, **Câmiu'l-Beyân fi Tefsîri'l-Kur'ân**, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1980, IV/214; Ebû Abdullah Muhammed İbn Ahmed el-Kurtûbî, **el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1993, V/64-65; İmâduddîn Ebu'l-Fidâ İsmail İbn Kesîr, **Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm**, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1997, I/477; Ebussuûd Muhammed İbn Muhammed el-İmâdî, **İrşâdu'l-Akli's-Selîm İlâ Mezâye'l-Kurâni'l-Kerîm**, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 1994, II/158; Alâuddîn Ali İbn Muhammed İbn İbrahim el-Hâzin, **Lübâbu't-Te'vîl fi Maâni't-Tenzîl**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1995, II/37; Ebû Muhammed el-Hüseyn İbn Mes'ud el-Begavî, **Meâlimu't-Tenzîl**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1995, II/37; Ahmed Mustafâ el-Merâğî, **Tefsîru'l-Merâğî**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1998, II/178; Muhammed Ali es-Sâbûnî, **Safvetü't-Tefâsîr**, Dâru'l-Fikr, Beyrut, tsz., I/267; Vehbe ez-Zuhaylî, **et-Tefsîru'l-Münîr**, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1991, IV/302-303; Seyyid Kutub, **Fî Zılâli'l-Kur'ân**, Dâru's-Şurûk, Kâhire, 1997, I/604-606; Mahmut Toptaş, **Kur'an-ı Kerim Şifa Tefsiri**, Cantaş Yayınları, İstanbul, 1998, II/238; Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur'an**

Koca, karısıyla birlikte yaşamaktan, sıcak/yakın ilişki kurmaktan hoşlanmayabilir. Karakterindeki/ahlâkıdaki bir kusurdan, istenilmeyen huylara sahip olmasından, elinde olmayan bedensel bir çirkinlikten, evde yapmakla sorumlu olduğu ilişkilerdeki eksikliğinden dolayı karısından uzak durabilir. İnsan doğası gereği onunla yakın ilişki kurmaktan usanabilir. Bu gibi durumlar karşısında kocanın hemen karısından ayrılması gerekmez. Karısından hoşlanmasa bile onunla birlikte yaşamayı sürdürmeyi denemek, iyi ilişkileri devam ettirmeli, sabırlı olmalıdır. Sırf hoşlanmadığı için ondan ayrılmaya kalkışmamalıdır. Ona hiçbir şekilde baskı yapmamalı, iyice düşünmeden ayrılmakta acele etmemeli, soğukkanlı ve dikkatli davranmalıdır. İnsanın hoşlanmadığı, içinden gelerek yapmadığı bir şeyde pek çok iyilik bulunabilir. Nefsin hoş karşılamadığı bir şey din açısından daha yararlı, sonuç açısından daha övgüye değer olabilir, daha kapsamlı iyilikleri içerebilir, dünyada ve âhirette pek çok yarar sağlayabilir. Daha önceden tasavvur edilemeyen, kestirilemeyen yararlı sonuçlar doğurabilir.¹⁴

Örneğin Allah, kişiye karısı sayesinde göz aydınlığı iyi/seçkin bir çocuk, o çocuğa da büyük iyilikler verebilir. İnsan bir huyunu sevmediği karısında sevebilecek bin huy bulabilir. Çoğu kez Yüce Allah, kadında iyi/sevimli yönler var edebilir, durumu tersine çevirerek, onu hoşlanılan bir eş haline getirebilir. Herhangi bir sebeple karı-koca arasında yeniden muhabbet başlayabilir. Hoşlanmama duygusu sevgiye, nefret ilgiye dönüşebilir. Bir kadında onunla mutlu bir hayat geçirmeyi sağlayacak özellikler mutlaka bulunabilir. Bu özelliklerin koca tarafından zamanla keşfedilmesi, ilk anda duyulan hayal kırıklığını telafi edebilir. Evliliğin başlangıcında koca, karısında beğenmediği şeyle, hoşlanmadığı bir durumla karşılaşabilir. Eğer koca sabırlı olursa, karısı iyi yönlerini ortaya koyabilme fırsatı bulur. İyi/üstün özelliklerinin kusurunu kapatacak kadar baskın olduğunu ortaya koyar. Konunun bir de metafizik boyutu vardır. Eğer koca, karısında hoşlanılmayan özellikler bulunmasına, onunla birlikte yaşamayı istememesine rağmen, iyi geçinmeyi sürdürürse Allah katındaki derecesi artar, âhiret sevabı elde eder.¹⁵

Kur'an'ın evlilik sorunlarına getirdiği çözüm önerisi örneğinde, mevcut olumsuz durumlara karşılık doğabilecek olumlu koşullara dikkat çekilmektedir. Yine olumsuz birtakım özellikleri bulunan eşin, olumlu özelliklerinin de bulunacağı hususunun göz ardı edilmemesi önerilmektedir. Beğenilmeyen yanları olan eşe, beğenilen yanlarını ortaya koyabilecek şekilde şans verilmesi istenmektedir. Yine Kur'an, karı-kocadan birbirlerini sadece dünyevî avantajlar açısından değerlendirmemelerini tavsiye etmektedir. Eşler

---

Dili, Eser Neşriyat, tsz., II/1320; Ömer Nasuhi Bilmen, **Kur'anı Kerim'in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri**, Bilmen Yayınevi, İstanbul, 1985, II/570.

¹⁴ Bkz., et-Taberî, **a.g.e.**, IV/214; el-Kurtubî, **a.g.e.**, V/64-65; el-Hâzin, **a.g.e.**, II/37; el-Begavî, **a.g.e.**, II/37; el-Merâğî, **a.g.e.**, II/178; Ebussuûd, **a.g.e.**, II/158; İbn Kesîr, **a.g.e.**, I/477; ez-Zuhaylî, **a.g.e.**, IV/302-303; es-Sâbûnî, **Safvetü't-Tefâsîr**, I/267; Toptaş, **a.g.e.**, II/234; Yazır, **a.g.e.**, II/1320; Süleyman Ateş, **Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri**, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1991, II/233-234; Bilmen, **a.g.e.**, II/570; Ebu'l-A'lâ el-Mevdûdî, **Tefhîmu'l-Kur'ân**, (Çev. Muhammed Han Kayani ve Diğerleri), İnsan Yayınları, İstanbul, 1989, I/279.

¹⁵ Bkz., et-Taberî, **a.g.e.**, IV/214; Fahreddîn er-Râzî, **et-Tefsîru'l-Kebîr**, Dâru İyhâi't-Turâsî'l-Arabî, Beyrut, 1997, IV/12-13; İbn Kesîr, **a.g.e.**, I/477; el-Kurtubî, **a.g.e.**, V/64-65; el-Hâzin, **a.g.e.**, II/37; el-Begavî, **a.g.e.**, II/37; ez-Zuhaylî, **a.g.e.**, IV/302-303; es-Sâbûnî, **Safvetü't-Tefâsîr**, I/267; Toptaş, **a.g.e.**, II/238; el-Mevdûdî, **a.g.e.**, I/279-280; Hasan Basri Çantay, **Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm**, Elif Ofset, İstanbul, 1992, I/122; Bilmen, **a.g.e.**, II/570.

arasında dünyevî açıdan söz konusu olan dezavantajın, manevî açıdan avantaj oluşturabileceğine vurgu yapmaktadır.

Kur'an'da işaret edilen bu hususlar, Hz. Peygamber tarafından da insanları eğitmek için dile getirilmiştir. Hz. Peygamber, beklentileri karşılanmıyor diye, eşlerin birbirlerine olumsuz duygular beslememelerini öğütlemiştir. Eşlerin birbirlerinden hoşlanmamalarına yol açan bazı özelliklerin bulunabileceğini, ama hoşlanılacak diğer pek çok özelliğinin de göz ardı edilmemesini tavsiye etmiştir. Hoşlanılmayan özellikler olumsuz duygular yaratırken, hoşlanılan özellikler olumlu duyguları çağrıştırırlar. Bu yüzden Hz. Peygamber hoşlanılmayan özellikleri görmezlikten gelip, hoşlanılan özelliklerle mutlu ve huzurlu olmayı öğrenmek gerektiğini şöyle belirtmiştir:

“Bir mü'min erkek bir mü'min kadına buğz etmesin. Çünkü onun bir huyundan hoşlanmazsa, başka bir huyundan hoşlanır.”¹⁶

Ailede eşlerin birbirleriyle ilgilenirken yararlanabilecekleri tekniklerden biri de “kendini eğitme”dir. “Kendini eğitme”nin davranışları ve davranış değişimini etkilediği kabul edilir.¹⁷ Gerek Yüce Allah, gerekse Hz. Peygamber evlilik sorunlarının aşılmasında insanları eğitmektedir. Fakat Nisâ sûresinin 19. âyetinde insanların kendi kendilerini eğitmeleri gerektiği de sezinleniyor. Âyet, sorun yaşayan evli çiftlerden iç gözlem yapmalarını, sorunun çözümü doğrultusunda kendilerini yönlendirmelerini istiyor. “Hoşlanmadığınız bir şeye Allah çok hayır koymuş olabilir.” ifadesi, olasılıklar konusunda insanı değerlendirme yapmaya sevk ediyor. Olasılıklara olumlu tarafından bakmasını öğrenecek ve bu konuda kendisini eğitecek olan, yine insanın kendisidir.

Bu âyetten çıkarılabilecek genel ilkelerden birisi de şudur: Evlilikte birtakım sorunların çıkması kaçınılmazdır. Söz konusu sorunların çözümü görüldüğü kadar basit değildir. Evlilik sorunlarının çözümü için insanların bu konuyla ilgili temel eğitimi almaları gerekmektedir. Bilinçsizce uygulanan üstünkörü yöntemlerle evlilik sorunlarının altından kalkmak zordur.

II. Kocadan Kaynaklanan Sorunların Çözümü

Kur'an, kocadan kaynaklanan sorunların çözümünü ele alırken “sulh” adını verdiği bir teknikten söz eder. Sulh tekniğinin uygulanmasındaki engellerden biri olarak gösterdiği bencilliğe, aynı zamanda evlilik sorunlarının kaynağı olarak işaret eder. Kocadan kaynaklanan sorunların çözümünden bahseden –aşağıda ele alacağımız- âyet dinî motivasyona vurgu yaparak son bulur. Kısacası biz konuların bu şekilde sıralanmasında âyetin düzenlemesine uygun davrandık.

Evlilikte uyumsuzluğun sebebi, eşlerden yalnız biri olabilir ya da eşlerden biri uyumsuzlukta etkin ve baskın rol oynar. Kur'an, kocanın uyumsuzlukta başı çektiği evlilik sorununu konu edinir. Evlilik sorununun çözümünde başvurulacak tekniklerden birisini, sorunun temel kaynağını ve bu temel faktörün aynı zamanda sorunun çözümünü nasıl zorlaştırdığını açıklar. Kocanın uyumsuzluğunu “nüşûz” ve “i'râz” kavramlarıyla anlatır.

¹⁶ Ebu'l-Hüseyin Müslim el-Haccâc, **Sahîh**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992, (II/1091) Radâ, 61.

¹⁷ Serap Nazlı, **Aile Danışması**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2000, s. 165.

Sorunu çözmek için kadının baş vurabileceği tekniklerden birisi olarak “sulh” adını verdiği tekniği izah eder. Hem sorunun çözümünü zorlaştıran hem de sorunun asıl kaynağı olan, insan doğasındaki “şuhh” eğilimine vurgu yapar:

“Ve eğer bir kadın, kocasının huysuzluğundan yahut kendisinden yüz çevirmesinden korkarsa, anlaşma ile aralarını düzeltmelerinde ikisine de günah yoktur. Barış daima iyidir. Zaten nefisler cimriliğe hazır duruma getirilmiştir (insanın mayasında cimrilik vardır). Eğer güzel geçinir, (kötülükten) sakınırsanız, Allah yaptıklarınızı haber alır.”¹⁸

Kocadan kaynaklanan sorunların ifade edildiği nüşûz kavramının etimolojik yapısını incelediğimizde, “nüşûz”un genel manada kullanımıyla, karı-koca ilişkileri hakkında kullanımı arasındaki ilişki açıkça görülür:

Arapça’da “en-neşzu”, belli bir yerden yüksekte olan mekan, bir yerdeki yükseklik, bir şeyi kaldırmak gibi anlamlara gelen bir kelimedir. “Neşezet nefsi”, hiddetlendim, sinirlendim demektir. Kalbin korkudan yerinden fırlayacakmış gibi olmasına “kalbun nâşizun” denir. “Neşeze” fiili, yükselmek, görünür olmak, uzak olmak, uzaklaşmak manalarına gelir. Karı koca ilişkileri açısından nüşûz, hem “karı”dan, hem de “koca”dan kaynaklanabilir. “Karı”nın nüşûzu, kocasından nefret duyması, onu kızdirması, gözünü kocasından başkasına dikmesi, onun isteklerine uygun davranmaması, kocasına karşı büyülenerek isyan etmesi, karşı çıkması ve itaatten uzaklaşması, kocasının menzilinden (hassasiyet gösterdiği sınırların) dışına çıkması, haklı bir neden olmaksızın kocasını kendisine yaklaştırmamasıdır. “Koca”nın nüşûzu, karısını dövmesi, ve ona eziyet etmesidir. “Nüşûz”, karı-kocanın her birinin diğerinden hoşlanmamasıdır.¹⁹ Nüşûz, duygusal olarak tikslenme ve nefret duyma biçiminde kendini göstermektedir.

Evlilik ilişkilerinin bozulmaya yüz tutması belli gelişmeler sonucunda ortaya çıkar. Bunlar genellikle bireyde gizli kalan ve düzenli olarak eşe yönelik tiksintiye, hoşlanmamamaya dönüşen bir sürecin neticeleridir. Eşe yönelik tiksintinin kaynakları, eşin hoşlanılmayan özelliklerinden çok, bireyin kendi gelişiminden evliliğe aktardığı iç çatışmalardır.²⁰ Tiksinti, hoşlanmama ve bu duyguları eyleme dönüştürme nüşûzun belirtileridir. Nüşûzun bireyin benliğinde kökleşmiş çatışma türünden kaynakları vardır. Dolayısıyla nüşûzu sadece görünen yanlarıyla izah etmek yeterli değildir. Nüşûz, kökleri insan benliğinin derinliklerinde olan iç çatışmalardan kaynaklanan, eşe duyulan tiksinti ve bu tiksintiye takip eden olumsuz tutumlardan, davranışlardan teşekkül eden bir durumdur. Evlilik ilişkilerini bozan tikslenme durumu daha önce ele aldığımız âyette geçen “onlardan tiksiniyorsanız” (fe in kerihümûh) (Nisâ, 4/19) ifadesinde yer belirtilmiştir.

¹⁸ Nisâ, 4/128.

¹⁹ Bkz., Ebu’l-Kâsım el-Hüseyn el-İsfehânî, **el-Müfredât fi Garîbi’l-Kur’ân**, Dâru’l-Ma’rife, Beyrut, tsz., s. 493; Ebu’l-Fadl Cemâluddîn Muhammed İbn Mükrem İbn Manzûr, **Lisânu’l-Arab**, Dâru’l-Fikr, Beyrut, 1997, V/417-418; Muhammed İbn Yakûb el-Fîrûzâbâdî, **Besâiru Zevi’t-Temyîz**, el-Mektebetü’l-İlmiyye, Beyrut, tsz., V/56-57; Mecdüddîn Muhammed İbn Yakûb el-Fîrûzâbâdî, **el-Kâmûsu’l-Muhît**, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut, 1994, s. 678; Ahmed İbn Yûsuf es-Semîn el-Halebî, **Umdetü’l-Huffâz fi Tefsîri Eşrefi’l-Elfâz**, Âlemu’l-Kütüb, Beyrut, 1993, IV/206; el-Cevherî, III/899; Muhammed Ali ibn Ali ibn Muhammed et-Tahânevî, **Keşşâfu Istilâhâti’l-Funûn**, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1998, IV/214.

²⁰ Karen Horney, **Kadın Psikolojisi**, (Çev. Selçuk Budak), Öteki Yayınevi, Ankara, 1995, s. 136.

Nüşûzun kaynağını, kendisinden hoşlanılmayan eşin olumsuz özelliklerinde değil, nüşûz eden eşin benliğindeki çatışmalarda aramak doğru olur. Şimdi tekrar âyette açıklanan, kocanın nüşûzu konusuna dönmek istiyoruz.

Kocanın kayıtsızlığı olarak nüşûz, karısından nefret etmesi, onu sevmemesi, ilgisini ve maddi imkanlarını ondan esirgemesi, ona söverek, döverek eziyet itmesidir. Kocanın karısına nüşûz etmesi, kadının yaşlı olmasından, usandırıcı ve sıkıcı huylarının çoğalmasından, kocasını ihmal etmesinden, güzel olmamasından kaynaklanabilir. Koca kendisini, nefret duyduğu karısının üstünde görür. His ve duygularının esiri olarak, bencillik ederek, karısına ilgi göstermekten kaçınır. Koca hoşlanmayarak, haklarını gözetmeyerek karısından uzak durur, sözlü ve duygusal ilişkisini keserek kendini ondan daha yukarıda görür. Koca karısına karşı hissizleşir, ilgi duymaz hale gelir, söz ve davranışlarında hırçınlaşır, yüzünü ekşitir, onunla aynı yatağı paylaşmaz, cinsel birliktelikten kaçınır, ilişkilerini kötüleştirir, tam bir uyumsuzluk sergiler. “İ’râz”, nüşûzu açıklayan, onun anlamını pekiştiren bir ifadedir. Kocanın karısıyla yakın ilişkiler kurmayı ve iletişimi azaltması, onunla konuşmayı ve duygusal iletişimi kesmesi anlamına gelir. Bu tür gelişmeler kadını korkutmaya başlar ve süreklilik halini almaya başlarsa, kadın bu durumdan kurtulmak için çözüm arayabilir, aramalıdır da.²¹

Nüşûz ve i’râz, eşlerden birinin diğerine karşı uyguladığı baskı ve şiddet olarak kendini gösterir. Bu şiddet duygusal, sözel, ekonomik, cinsel ve fiziksel olabilir. Nüşûz ve i’râz kelimelerinin gerek Arapça’daki kullanımları gerekse karı-koca ilişkilerinin anlatıldığı âyetlerde kazandığı anlamlar bu kanaati desteklemektedir.

Eşlerden birinin diğerine yeterli fiziksel ve duygusal ilgi göstermemesi, sevgi ve sempatiyi esirgemesi, onu sıvrılı ve monoton bir yaşam tarzına mahkum etmesi duygusal şiddettir. Eşlerden biri diğerine küçümseyerek, aşağılayarak, alaya alarak, hakaret ederek şiddet uygulayabilir. Koca karısını parasız bırakarak, karısının malını elinden alarak ekonomik şiddet uygulayabilir. Koca çeşitli şekillerde cinsel şiddeti; dövme, tokat atma, tekmeleme, yakma gibi fiziksel şiddete başvurabilir.²² Burada sayılan şiddet çeşitleri nüşûz ve i’râzın belirtileri, ortaya çıkış şekilleri arasında yer almaktadır. Nüşûz, i’râz tutumu sergileyen eş, karşı tarafa her türlü duygusal ve eyleme dönük baskı, şiddet uygulayabilir.

Karısının yaşlı ve çirkin olması, sıkıcı huylarının bulunması gibi dış sebepler; bencillik, his ve duygularının esiri olmak gibi iç sebepler kocanın nüşûzuna yol açar. Koca sözlü, duygusal ve davranışsal olarak karısının üzerinde baskı oluşturur. Koca bu baskıyı her fırsatta, değişik biçimlerde uygulamaya koyar ve kadın için katlanılması güç durumlar ortaya çıkar. Kocasını nüşûzdan vazgeçirebilmek için kadının başvurabileceği tekniklerden

²¹ Bkz., er-Râzî, a.g.e., IV/235-237; Abdullah İbn Ahmed en-Neseî, **Medâriku’t-Tenzîl ve Hakâiku’t-Te’vîl**, Dâru’n-Nefâis, Beyrut, 1996, I/369; İzzuddîn İbn Abdisselâm ed-Dimeşkî, **Tefsîru’l-Kur’an**, Dâru İbn Hazm, Beyrut, 1996, I/356; Muhammed İbn Ali İbn Muhammed eş-Şevkânî, **Fethu’l-Kadîr**, el-Mektebetü’l-Asriyye, Beyrut, 1995, I/656; el-Kâdi Nâsiruddîn el-Beyzâvî, **Envâru’t-Tenzîl ve Esrâru’t-Te’vîl**, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1996, I/240; Ebû Bekr Câbir el-Cezâirî, **Eyseru’t-Tefâsîr**, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1995, I/55; Mehmed Vehbi, **Hulâsâtu’l-Beyân fi Tefsîri’l-Kur’ân**, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1979, III/1067; Muntasır Mir, **Kur’anî Terimler ve Kavramlar Sözlüğü**, (Çev. Murat Çiftkaya), İnkılâp Yayınları, İstanbul, 1996, s. 152; Bilmen, a.g.e., II/679; M. Zeki Duman, **Kur’an-ı Kerim’de Adâb-ı Maşeret**, Tuğra Neşriyat, İstanbul, 1992, s.134.

²² Celalettin Vatandaş, **Aile ve Şiddet**, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayını, Ankara, 2003, s. 23-30.

birisi, Kur'an'ın ifadesiyle "sulh"dur. Şimdi bu yöntemi ve ardından evlilik sorununun çözümünü zorlaştıran sebeplerden bencilliği, kocadan kaynaklanan sorunun çözümünde dinî motivasyonu ele almak istiyoruz.

A. Evlilik Sorununun Çözümünde Uzlaşma Tekniği

Karı-koca arasında bozulan ilişkiler, gözlenebilir davranışlar şeklinde karşılıklı olumlu takviye ile şekillendirilebilir. İlişkilerin yeniden düzeltilmesi ve sürdürülebilmesi için eşlerden birinin olumlu davranışı karşılığında diğeri de gözle görülür bir davranış şeklinde olumlu cevap verebilir. Taraflardan birisi diğerrinin beklentilerini ısrarla yerine getirmiyorsa, istekleri yerine getirilmeyen taraf beklenti düzeyini düşürebilir. Uzlaşmaya varmanın bir yolunun da fedakârlıktan geçtiği unutulmamalıdır. Sevmeyi, bencil olmamayı göstermenin her zaman bir yolu bulunabilir.²³ Evlilik eşlerden birisinin özverisiyle kimi kez bir süre, kimi kez de sonuna kadar sürdürülebilir. Geleneksel toplumlarda bu tür özveriyi daha çok kadınlar gösterir.²⁴

Eşlerden birinin, diğerrinin isteklerinin bir kısmını karşılamak için, kendi isteklerinin bir kısmından vazgeçerek, iki istek arasında ortak bir yol bulma çabası "uzlaşma" olarak nitelenir.²⁵

Kur'an'ın işaret ettiği gibi, (Nisâ, 4/128) arabulmak için çeşitli yollar denenebilir. Meselâ, kadın kendi hak ve şahsiyetinden ödün vermek suretiyle, kocasıyla anlaşma sağlayabilir. Kocasıyla arasındaki soğukluğun kalkması ve onun ilgisini yeniden kazanmak için bazı fedakârlıklarda bulunabilir. Kocasının yerine getirmek zorunda olduğu bazı yükümlülüklerden onu muaf tutabilir. Mihrinin bir kısmını veya hepsini, aldığı nafakanın bir kısmını ya da hepsini, malını kocasına bırakabilir. Kocasının istediği şeyleri ona bağışlayarak uzlaşmaya, aralarını düzeltmeye çalışabilir. Arayı düzeltmek, barışmak nüşüz'dan, ayrılıktan, kötü ilişkiyi sürdürmekten ve husûmet beslemekten çok daha iyidir. Kadının bazı haklarından kocanın lehine vazgeçmesi; kocanın bunu kabul etmesi karşılığında anlaşmaları, bütünüyle ayrılıktan daha iyi bir durumdur. Barış mutlak manada iyidir, insanın iç dünyasını yatıştırır, onu sakinleştirir ve anlaşmazlıkları ortadan kaldırır.²⁶

Birtakım sebepler kocanın karısına karşı bencillik duygularını harekete geçirebilir. Kadın ise, bazı haklarından vazgeçerek kocasının bencillik hislerini yatıştırmayı deneyebilir. Fakat kadın asla bunu yapmaya zorlanamaz, yapıp yapmamak tamamen kadının takdirine bırakılmıştır.²⁷

²³ Bill O'Hanlon, Pat Hudson, **Suçlamayı Bırak Sevmeye Bak**, (Çev. Semra Kunt), HYB Yayıncılık, Ankara, 1997, s. 45-46; Mürüvvet Bilen, **Sağlıklı İnsan İlişkileri**, Armoni, Ankara, tsz., s. 181; Arkonaç, *a.g.e.*, s. 403-404.

²⁴ George Morgan, **İşte Yaşamda Stresle Başa Çıkmanın Yolları**, (Çev. Şebnem Çağla), Ruh Bilim Yayınları, İstanbul, 1993, s. 68.

²⁵ İbrahim Ethem Özgüven, **Evlilik ve Aile Terapisi**, PDREM Yayınları, Ankara, 2000, s. 117.

²⁶ er-Râzî, *a.g.e.*, IV/235-237; İbn Kesîr, *a.g.e.*, I/575-577; en-Nesefî, *a.g.e.*, I/369; el-Beyzâvî, *a.g.e.*, I/240; eş-Şevkânî, *a.g.e.*, I/656-657; Vehbi, *a.g.e.*, III/1067-1068; Mir, *a.g.e.*, s. 152; Bilmen, *a.g.e.*, II/679; Duman, *a.g.e.*, s. 134.

²⁷ Kutub, *a.g.e.*, II/768770.

Bencil olmamayı göstermenin, uzlaşmaya varmanın yollarından biri de fedâkârlıktır. Bozulan karı-koca ilişkilerinde, eşlerden birinin olumlu davranışı, diğerinin isteklerini karşılamak uğruna kendi isteklerinden ödün vermesi, ilişkilerin düzeltilmesinde olumlu sonuç verir. Kur'an, bu tekniği uygulamayı, kocalarının nüşûzu karşısında çaresiz kalan kadınlara önerir. Buna göre, kadın kendi hak ve şahsiyetinden fedâkârlıkta bulunarak, kocasının lehine bazı haklarından vazgeçerek kocasıyla uzlaşma zemini arar. Kur'an, uzlaşmak amacıyla verilen tavizi, evlilik ilişkilerinin iyice kötüleştirmesinden, kopma noktasına gelmesinden daha avantajlı bulur. Eşlerden birinin fedâkârlığı ve iyi niyet gösterisi, diğerinin de olumlu adımlar atmasını sağlayabilir.

B. Kocadan Kaynaklanan Sorunların Çözümünü Zorlaştıran Sebeplerden Biri Olarak Bencillik

Her insanın doğasında “şuhh” vardır. Şuhh, insan olmanın bir gereği, nefsin ayrılmaz bir parçasıdır. İnsanın benliği şuhh'a yatkındır ve şuhh insandan asla tamamıyla uzaklaşmaz. İnsanda doğuştan mevcuttur, bir mühür gibi nefse kazınmıştır. Sanki insanın nefsinde hemen harekete geçmeye hazır vaziyettedir. “Şuhh”, düşünce, irade, alışkanlık, mal ve benzeri şeyleri kontrol altında tutma davranışıdır. Bu âyetteki işlevi ile şuhh, kadının sahip olduğu şeyleri kocasına gönlünden gelerek vermemesidir. Buradaki bencillik, nafaka ve benzeri konularda kadının bencilliğidir. Kadınların nefisleri, kocalarından alacaklı oldukları hakları hususunda bencilidir. Kocasını kendisinden yüz çevirdiği, haklarını eksiksiz sağlamadığı için, kadın da ona herhangi bir şeyi gönlünden gelerek vermek istemez. Bencillik kocadan da kaynaklanabilir. Koca, karısından hoşlanmadığı, bir başkasına ilgi duyduğu için, karısının hakkı olan şeyleri gönülden vermez. Sahip olduğu değerleri karısından esirger. Erkek, karısıyla iyi geçinme, gerekli olan nafakayı verme gibi konularda bencillik gösterebilir. Eşlerden her biri diğerinden alacaklı oldukları konularda bencil davranabilirler. Her biri kendisinde bulunanı sadece kendisi için ister.²⁸

Kur'an, (Nisâ, 4/128) eşler arasındaki nüşûzun kaynağını şuhh (bencillik) gibi içsel dinamiklerde aramaktadır. Daha önce aktardığımız gibi Karen Horney de, evlilik ilişkilerinin bozulmasının kökeninde bireyin iç çatışmaları olduğunu açıklamıştı.

Karı-koca arasındaki ilişkilerde, taraflardan birinin bütün fedakârlığı yapması, diğerinin de bütün özveri sunularını toplaması ahlâka aykırıdır. Bencil olan, kendilerinden başka hiç kimsenin ihtiyaçlarıyla ilgilenmeyen karı ya da kocanın öğrenmesi gereken şey, kendilerini feda etmek değil, adalet ve eşitliktir. Eşlerden birisi diğerini kendi mülkü gibi görmemelidir. Taraflar birbirlerini fedakârlık nesnelere olarak değil, bağımsız ve sorumluluk sahibi varlıklar olarak kabul etmelidirler.²⁹

²⁸ er-Râzî, a.g.e., IV/235-237; İbn Atıyye el-Endelûsî, *el-Muharreru'l-Vecîz fi Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1993, II/120; en-Nesefî, a.g.e., I/370; eş-Şevkânî, a.g.e., I/657; el-Beyzâvî, a.g.e., I/241; ed-Dimeşkî, a.g.e., I/357; el-Cezâirî, a.g.e., I/550; Bilmen, a.g.e., II-679; Toptaş, a.g.e., II/329.

²⁹ Nathaniel Branden, *Kadının Özgüveni*, (Çev. H. Betül Çelik), Sistem Yayıncılık, İstanbul, 2000, s. 61-63.

Kadın ve erkeğin evlenerek oluşturdukları birlikte “ben” ve “sen” yerine “biz” yaşantısı hakim olur.³⁰ Evli çiftlerin “biz” yaşantısını benimsememeleri aralarında iletişim bozukluğu meydana getirir, aile düzenini altüst eder, geçimsizliğe, çatışma, sürtüşme ve tartışmalara yol açar. Evlilikteki “biz” yaşantısından güç almayan davranışlar, karıyı ve kocayı mutsuz yapar. Bazı karı-kocalar, aralarındaki ilişkiye “biz” yaşantısını hakim kılacakları yerde, karşı karşıya vaziyet olarak birbirlerini huzursuz etmenin yollarını ararlar.³¹

Bencilliklerinin esiri olan eşler, sahip buldukları değerleri birbirlerine isteyerek, gönül rahatlığıyla vermezler. Her biri kendisinde bulunan şeyleri diğeriyle paylaşmak istemez. Evlilikten doğan hakları konusunda birbirlerine cimri davranırlar. Hep almayı ve karşısındakinin de vermesini beklerler. Bu anlayış eşlerden birine ya da her ikisine hakim olursa, geçimsizlikler, çatışmalar, anlaşmazlıklar başgösterir, aile düzeni bozulur. Çünkü karı koca, evlenmek suretiyle oluşturdukları birlikte, belli ölçüde “biz” yaşantısını hakim kılmaya karar vermişlerdir. Bencillik ise, “biz” yaşantısının, dolayısıyla evlilik hayatının uyumlu devam edebilmesinin önündeki en büyük engellerden birisidir. Bu yüzden eşler, ailede adil ve eşit sorumluluklar alma ve bencilce eğilimlerini kontrol etme konusunda kendilerini eğitmek zorundadırlar.

Eşlerin bencil yönleri aralarındaki ilişkilere ne kadar az yansırsa evlilik uyumu o oranda artar. Bencillik eğiliminin davranışlara yansımalarının azaltılması empatik anlayışı ortaya çıkarır. Empati, eşler arasındaki çatışmayı çözüme kavuşturur, evlilik uyumunu artırır. Etkili bir evlilik terapisinde empatinin çok büyük bir yeri vardır.³²

C. Kocadan Kaynaklanan Evlilik Sorununun Çözümünde Dinî Motivasyon

Yüce Allah tekrar kocadan karısına iyi davranmasını ister. Kocayı hoşgörülü ve bağışlayıcı olmaya ve karısına karşı hangi duyguları beslerse beslesin adalet ve merhamet ölçüleri içerisinde davranmaya çağırır: Kocalar! Hoşlanmamanıza, başka bir kadına ilgi duymanıza rağmen, bu duruma katlanır, sabreder, karılarınıza karşı iyi davranır, bekledikleri ilgiyi gösterir, onlar hakkında Allah’tan sakınırsanız, onları hakları olan şeylerden yoksun bırakmazsanız, eziyet veren ve husûmete yol açan nüşûz’dan, i’râzdan vazgeçerseniz Allah yaptıklarınızı bilir ve bunun karşılığında size bol ödül verir. Allah da iyiliği iyilikle mukabele eder, hiçbir iyiliği karşılıksız bırakmaz. İhsan ve takva meselenin can alıcı noktasıdır. İhsân, kocanın karısına zulmetmemesi, haklarına riayet etmesidir. İttika, Kocanın karısına karşı olan tutum ve davranışlarında Allah’tan korkmasıdır. Karısının haklarını çiğnediği ve ona baskı yaptığı için ilâhî azapla yüz yüze gelmekten

³⁰ Fakat, “insanlar evlendiklerinde iki ayrı insan artık ‘biz’ olmuştur ve ‘biz’ kavramı ön plana çıkmıştır” şeklindeki görüşe ihtiyatlı yaklaşmak lazımdır. Çünkü iki insanı bütünüyle tek insan haline getirmek imkansızdır. Karı ve koca farklı kişilerdir ve hep böyle kalacaklardır. Onları her yönüyle tek bir kalıba sokup bir bütün oluşturmak mümkün değildir. Eşler arasında birtakım farklılıkların bulunmasını normal karşılamak lazımdır. Önemli olan, farklılıkları uyuma dönüştürebilmek, anlayış, hoşgörü ve mantık süzgecinden geçirebilmektir.

³¹ Bkz., Kurban Özürlü, **Evlilik Raporu**, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1985, s. 71-72, 111.

³² Şennur Tutarel-Kışlak, Fazlı Çabukça, “**Empati ve Demografik Değişkenlerin Evlilik Uyumu İle İlişkisi**”, Aile ve Toplum, 2000, sayı: 5, s. 40.

çekinmesidir. İhsan ve takvâ ölçülerinde hareket etmek, hiçbir zaman boşa gitmez. Çünkü Allah herkesin yaptığını, niyet ve amacının ne olduğunu bütün ayrıntılarıyla, gizli yönleriyle bilir. Allah kimin iyi davranan, kimin haksızlık eden olduğunu farkındadır. Ve ona uygun olarak karşılık verir.³³

Yüce Allah, nüşûz ve i'râzdan vazgeçmesine karşılık kocaya ödül vadeder. (Nisâ, 128) Hoşgörülü, bağışlayıcı, adalet ölçüleri içerisinde davranan, hoşlanmamasına rağmen karısının bazı yanlarına katlanıp sabreden kocaya yaptıklarına uygun karşılığı vereceğini açıklar. Kadınlara eziyet veren, haksızlık içeren tutum ve davranışlardan sakındırır. Bu konuda Allah'tan korkması, ilâhî azapla karşılaşmaktan çekinmesi gerektiğini kocaya hatırlatır. Teşvik ve sakındırma, ödül ve ceza içerikli bu uyarılar dindar bir kimsenin duyarsız kalamayacağı hususlardır. Âyette hitabın kocaya yönelik olması, aynı esasların kadın için de geçerli olmadığı anlamına gelmez.

III. Kadından Kaynaklanan Evlilik Sorunlarının Çözümü

Kadından kaynaklanan evlilik sorununun ele alındığı âyette önce, kadınlar uyum gösterenler ve sorun çıkaranlar diye ikiye ayrılarak tasvir edilirler. Kur'an'ın, indiği dönemde ilk muhataplarının koşullarını dikkate alarak seçtiğini düşündüğümüz bu yöntemler, öğüt vermek, yatakta yalnız bırakmak ve sembolik olarak dövme cezası uygulamaktır:

“Allah, insanları birbirinden üstün kıldığı ve mallarından harcıyıp (kadınların geçimini sağladıkları) için erkekler, kadınlar üzerinde yöneticidirler. Bundan dolayı iyi kadınlar itaatkâr olup, Allah'ın kendilerini korumasına karşılık kendileri de gizliyi korurlar (kocalarına gizli gizli ihanet etmezler). Hırçınlık etmelerinden korktuğunuz kadınlara öğüt verin, yataklarından ayrılın ve (bunlarla yola gelmezlerse) onları dövün. Eğer size itaat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın. Çünkü Allah yücedir, büyüktür.”³⁴

Bu âyetin yorumları doğrultusunda evlilikte sorun çıkaran kadınların özelliklerini ve Kur'an'ın önerdiği bazı çözüm yöntemlerini inceleyeceğiz.

A. Evlilikte Sorun Çıkaran Kadının Özellikleri

Kur'an, evlilikte sorun çıkarıp çıkarmamalarına göre kadınları iki farklı kategoride değerlendirir. Sorun çıkaran kadınlarla sorun çıkarmayanları birbirinden ayırır. Evlilikte uyumlu kadınları “sâliha” olarak nitelerken, uyumsuz ve sorun çıkaran kadınları “nâşize” diye isimlendirir. Sorun çıkaran kadınların özelliklerini daha iyi ortaya koyabilmek için sorun çıkarmayan kadınlarla karşılaştırma yapma imkanı sağlar.

Evlilik hayatındaki tutum ve davranışlarına göre kadınlar, “sâliha” ve “nâşize” diye iki guruba ayrılırlar. “Sâliha” kadın, kocasına uyum ve bağlılık gösteren, sorumluluklarını

³³ en-Nesefî, a.g.e., I/370; el-Cezâirî, a.g.e., I/550-551; eş-Şevkânî, a.g.e., I/657; el-Beyzâvî, a.g.e., I/241; İbn Kesîr, a.g.e., I/575-577; Kutub, a.g.e., II/768-770; Vehbi, a.g.e., III/1068; el-Mevdûdî, a.g.e., I/335; Bilmen, a.g.e., II/679; Mir, a.g.e., s. 152.

³⁴ Nisâ, 4/34.

yerine getiren, kocasının bulunduğu ya da bulunmadığı durumlarda, korumakla yükümlü oldukları şeyleri –her türlü hak ve sınırı- koruyan, namusunu yabancılar karşısında kollayan, onurunu düşünen, kocasıyla arasındaki kutsal bağları, cinsel yaşamın ve özel aile durumlarının sırlarını muhafaza eden, kocasının malını ziyan olmaktan, evini uygun olmayan durum ve kişilerden sakınan, çocuklarını gözetken kimsedir. Kocasına, herhangi bir zorlamayla değil, severek, isteyerek, içinden gelerek uyum gösterir. Âyette geçen (Nisâ, 4/34) “kânitât”, gönülden boyun eğmeyi anlatan bir kelimedir. Kadınlar, kocalarına karşı korumak ve gözetmekle yükümlü oldukları her şeyi, Allah kendilerine emrettiği için yaparlar, böylece Allah’ın emirlerini yerine getirmiş, sınırsız arzu ve eğilimlerine -hevâlarına- ket vurmuş olurlar. Evli kadınlara belli sorumlulukları yükleyen Allah, bunların yerine getirilmesinde sevap, ihmal edilmesi durumunda ceza vaat eder. Erkeğin de aynı şekilde sorumlulukları vardır. Karı ile koca arasındaki verme-alma işi karşılıklıdır.³⁵

Kur’an’ın çizdiği “sâliha” eş portresinin ardında, evlilikte sorun çıkmasını önleyici bir uygulamaya işaret edilir:

Kur’an’ın tasvir ettiği sâliha kadın, herhangi bir dış etkiyle değil, kocasına gönülden gelerek uyum ve bağlılık gösteren kadındır. Bu uygulamayı ilk kez Kur’an ortaya koymuş değildir. Kadın ya da erkekte hangisinin diğerini izleyeceğini insanlara öğreten kültürdür.³⁶ Kültürün kazandırdığı rol ve alışkanlıklara uygun hareket etmek ilişkilerdeki başarıyı artırır. Kur’an da, sâliha kadın rolünün karı-koca ilişkilerinde sağlayacağı avantaja dikkat çeker. Bir kadının, kültürün kendisine verdiği role göre davranmak istememesi evlilik çatışmalarının ilk adımını oluşturabilir.

Kur’an, “sâliha” olmayan kadınlardan “nâşize” diye söz eder. Nâşize, karı-koca ilişkilerinde hak ve sorumluluk sınırlarının dışına çıkan, kocasına karşı gelen, onu memnun etmeyen, şımarık kadındır. Yerden yüksekte bulunan bir mekân hakkında “nüşûz” kelimesi kullanılır. “Nâşize” kadın, sanki kocasıyla birlikte bulunduğu yerden/mekândan daha fazla yükseğe çıkmak, onu bulunduğu yerde yalnız bırakmak ister. Kocasının uzağında, yükseğinde bulunduğu için, kocasından uzak duran kadına “nâşize” nitelemesi yapılmıştır. Kocasına kafa tutup isyankâr bir tavır takınan kadın, adeta kendisini yüksekte kabul ederek uyumluluğunu ortadan kaldırır. Kadının nüşûz’u, nefret duyma ve hoşlanmama dolayısıyla kocasına itaatten (uyum göstermekten) kaçınması, taşkınlık yapması, ona üstün gelmeye çalışması, başkaldırması, serkeşlik, hırçınlık etmesi, uzlaşmaz bir tutum sergilemesi, ilişkileri kötüleştirmesidir. Nüşûz, kadının kocasına her türlü bilinçli kötü davranışını ifade

³⁵ er-Râzî, a.g.e., IV/70-73; Ebu’l-Kâsım Cârullah Muhammed İbn Ömer ez-Zemahşerî, **el-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmizi’t-Tenzil**, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1995, I/496; Muhammed Cemâluddîn el-Kâsimî, **Tefsîru’l-Kâsimî**, Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, Beyrut, 1994, II/285-286; ez-Zuhaylî, a.g.e., V/55-56, el-Merâğî, a.g.e., II/206-207; Vehbi, a.g.e., III/912; Kutub, a.g.e., II/653-656; Bilmen, a.g.e., II/586; Yazır, a.g.e., II/13-50.

³⁶ Kadının erkeği izlemesi, erkeğin ise kadına hizmet etmesi pek çok toplumda alışkanlık halini almıştır. Evlilik ilişkilerinde kadının erkeği izlemesi ilişkilerdeki başarıyı artırır. Erkek kadını izlemek zorunda kalırsa gerginlik ortaya çıkabilir. Doymulu bir ilişkinin yolu, kadının erkeği izlemesinden geçer. Buna karşılık erkek karısına hizmet ettiğinde ilişki başarıya ulaşır. Evlilik uzmanları mutlu bir evlilik için kadının kocasına boyun eğmesini tavsiye ederler. “Çalışma hayatında patronluk taslayabilirsiniz. Fakat evin kapısından içeri girdiğinizde kadınlığınızı hatırlayın ve erkeksi tavırlardan vazgeçin.” önerisinde bulunurlar. (Bkz., Bert Hellinger, **Sevgi Düzenleri**, (Çev. Seda Toksoy), Sistem Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 173)

eder. Kadın, “kötü niyeti”ne bağlı olarak evlilik sorumluluğunu kasıtlı ve sürekli bir biçimde ihmal eder. Kadın, birlikte cinsel yaşamı terk ederek, sohbeti keserek, daha önceki normal ilişkilerini kocasının aleyhine değiştirerek nüşûz’un belirtilerini gösterir. İşte uzaktan anlaşmazlık ve çekişmelerin belirtileri ortaya çıkmaya başladığında gerekli uygulama ve tedbirlere başvurmak lazımdır. İntikam almak ve eziyet etmek için değil, anlaşmazlığı bir an önce gidermek, ailede huzuru sağlamak için, ıslah edici, önleyici, eğitici faaliyetlere girişmek gerekir.³⁷

B. Kadından Kaynaklanan Evlilik Sorunlarının Çözüm Yöntemleri

Karısı tarafından evlilik ilişkilerinde sorun çıkartılması üzerine bir kocanın başvurabileceği tedavi tekniklerinden üç tanesi Kur’an’da açıklanır. Kur’an, bu teknikleri ilk muhataplarının kültürel yapısını dikkate alarak seçmiş olabilir. Örneğin, pek çok şekli olan sözlü iletişimin “öğüt verme” tarzı tercih edilmiştir. Ceza şekilleri arasında ise yatakta terk etme, ve sembolik dövme yöntemlerine yer verilmiştir. Şimdi bu üç yöntemi Kur’an’ın ele alış sırasına göre değerlendirmeye çalışalım.

1. Öğüt Vermek

Kur’an’a göre, nüşûz eden bir kadının, bu tutumundan vazgeçmesi için kocasının başvuracağı tekniklerden birisi sözlü iletişim kurmaktır. Kurulması istenen sözlü iletişim “veaza” fiiliyle Kur’an’da (Nisâ, 4/34) ifade edilir. “Veaza” fiilinin Arapça’da kullanıldığı anlam alanı tespit edildiğinde, kocanın karısına karşı nasıl bir sözlü iletişim ile yöneleceği sorusu açıklığa kavuşturulabilir.

“Veaza” fiili, korkutmak, korkutmaya bağlı sakındırma, doğabilecek sonuçları hatırlatarak öğüt vermek, kazanılabilecek sevabı ve uğranabilecek cezayı göstererek, insanı kalbine yumuşaklıkla etkide bulunacak hatırlatmalar yapmak, kalpleri yumuşatacak şekilde iyilikle öğüt vermek gibi manalarda kullanılır.³⁸ Kur’an’da “veaza” fiiliyle dile getirilen iletişim şeklinin eğitim bilimleri ve psikolojideki karşılığı “nasihatta bulunmak”tır.

Nasihât, nasihatta bulunan kişinin değerlendirme ve yargılarını taşıyan yedme tekniklerindedir. Nasihatta ikna faktörü ağır basar. Nasihat eden kendi değerlendirme ve yargılarına göre doğru bulduğu şeye nasihat verdiği kimseyi inandırmaya çalışır ve o yolda hareket etmesini ister. Uzmanlar nasihat tekniğini bir yedme aracı olarak her zaman değil, bazı durumlarda kullanmayı önerirler. Yerinde kullanılması kaydıyla bu teknikten verim alınabilir. Bir kriz durumunda, normal danışma etkileşimine girme ve bekleme imkanı

³⁷ ez-Zemahşerî, **a.g.e.**, I/496; er-Râzî, **a.g.e.**, IV/70-73; Ebu’l-Hasen Ali İbn Muhammed İbn Habîb el-Mâverdi, **en-Nüketü ve’l-Uyûn**, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, tsz., I/482; el-Kâsimî, **a.g.e.**, II/286; Muhammed İbn Muhammed İbn el-Muhtâr eş-Şankîfî, **Azvâu’l-Beyân fî İzâhi’l-Kur’ân bi’l-Kur’ân**, Dâru’l-Fikr, Beyrut, 1995, I/240-241; Muhammed Esed, **Kur’an Mesajı**, Çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İşaret Yayınları, İstanbul, 1997, s. 143; el-Merâğî, **a.g.e.**, II/207; Bilmen, **a.g.e.**, II/587; Yazır, **a.g.e.**, II/1351; Vehbi, **a.g.e.**, III/912-913; Kutub, **a.g.e.**, II/653-656; Mir, **a.g.e.**, 152; ez-Zuhaylî, **a.g.e.**, V/55-56; Süleyman Ateş, **a.g.e.**, II/276; Duman, **a.g.e.**, s. 127-128.

³⁸ İbn Manzûr, **a.g.e.**, VII/466; İsmail İbn Hammâd el-Cevherî, **es-Sihâh**, Kâhire, 1982, III/1181; el-Halebî, **a.g.e.**, IV/374; el-Fîrûzâbâdî, **Besâiru Zevî’t-Temyîz**, V/240; el-Fîrûzâbâdî, **el-Kâmûsu’l-Muhît**, s. 903.

olmadığı zaman, sorunu kısa yoldan çözebilmek amacıyla nasihata başvurulabilir. Uzmanlar yersiz ve sık kullanılan nasihat etme, tavsiyede bulunma gibi tekniklerin istenen etkiyi sağlayamayacağı görüşündedirler.³⁹

Nasihatta ikna faktörünün önemli olduğunu belirtmiştik. İknanın amacı, bireyin başkasına verdiği zararın farkına varmasını sağlamaktır. İkna sonucunda birey, kendi tutum ve davranışlarının ortaya çıkardığı zararı görmeye başlar. Başkasının acı çekmesine, üzüntü duymasına kendisinin neden olduğunu düşünebilen birey, yaptığı davranıştan ötürü kendi suçunu anlar, pişmanlık duyar.⁴⁰

Kur'an'a göre, kadının nüşûz'unun belirtilerini ilk anda yok edebilecek terapi yöntemi öğüt vermektir. Eğitime yönelik olarak yapılabilecek ilk uygulama budur. Kadının benliğine tesir edecek şekilde öğüt vererek sorunun çözümüne ilişkin çalışmalara başlanır. Yapılacak öğütün türü ve içeriği kadından kadına değişir. Kimi kadınlar için ufak bir bakış bile yeterli olabilir. Güzel sözlerden hoşlanan kadınlar vardır. Gül gibi yüz, bal gibi söz kadının yaptıklarına pişman olmasını, hatalarından vazgeçmesini sağlayabilir. Önce kadının ilgi göstereceği sözlerle konuşmak uygun olur. Bunun için, katılaştan kalbi yumuşatacak sözler bulunur. Eğer sonuç alınamazsa, terhîb/korkutma yöntemiyle öğüt vermeye çalışılır. Kadının bu yaptıklarından dolayı dünyada ve âhirette karşılaşacağı sonuçlara dikkat çekilir. Kadın, evlilik bağından doğan yükümlülüklerini yerine getirmemesi halinde Allah'ın cezasına maruz kalacağı noktasında korkutulur. Kimi kadınlara Allah'ın azabını hatırlatmak etkili olur. Koca karısına şöyle diyebilir: "Allah'a karşı gelmekten sakın, senin üzerinde evlilik bağından doğan haklarım olduğunu unutma! Bu tutumundan vazgeçmezsen Allah'ın cezasına uğrarsın! Senin benimle uyum içinde yaşamın dinî bir gerekliliktir!" Korkutma kapsamında, evlilik hayatının getirdiği avantajlardan yoksun kalmanın doğuracağı sonuçlara dikkat çekilir. Kadının başkaldırısının dünya yaşamında yol açabileceği kötü sonuçlarına vurgu yapılır. Ele güne rezil olmak gibi... Nüşûz'un, hem kadının hem de çocukların hayatını kötü etkileyeceği hatırlatılır. Bütün bunlar anlatılırken, konuşulurken, kadında hedeflenen davranış değişikliğini gerçekleştirmeyi sağlayabilecek uygun üsluplara başvurulmalıdır. Bu üsluplar kadının düşünsel ve duygusal yapısına göre seçilmelidir. Beklenen davranış değişikliği gerçekleşinceye kadar bilinçli, esnek ve tedrici bir yol izlenmelidir. Sorunun çözümünün zaman alabileceği gözden kaçırılmamalıdır. Nüşûz ile karşılaşıldığında, hemen tepkisel olarak kötü sözler sarfetmek, bu konuda yapılabilecek en büyük yanlışlardan birisidir. Aynı şekilde kuru bir üslupla söylenen ve ruh taşımayan sözler dinleyen için fazla bir mana ifade etmezler.⁴¹

³⁹ Hasan Tan, **Psikolojik Yardım İlişkileri**, M.E.B., İstanbul, 1992, s. 166-171; Thomas Gordon, **Etkili Öğretmenlik Eğitimi**, Çev. Emel Aksay, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1996, s. 75; Yıldız Kuzgun, **Rehberlik ve Psikolojik Danışma**, ÖSYM Yayınları, Ankara, 1997, s. 143-144; Hüseyin Ağca, **Ailede Eğitim**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1998, s. 120.

⁴⁰ G. Okman Fişek, Zafer Sükan, **Çocuğunuz ve Siz**, M.E.B., İstanbul, 1980, s. 50.

⁴¹ er-Râzî, **a.g.e.**, IV/70/73; el-Mâverdi, **a.g.e.**, I/482; İsmail Hakkı el-Bursevî, **Tefsîru Rûhu'l-Beyân**, Mektebetü Eser, İstanbul, 1389 h., II/202; el-Kâsimî, **a.g.e.**, II/286; Kutub, **a.g.e.**, II/653-656; el-Merâğî, **a.g.e.**, II/207; ez-Zuhaylî, **a.g.e.**, V/56; Duman, **a.g.e.**, s. 124-125; Bilmen, **a.g.e.**, II/586; Süleyman Ateş, **a.g.e.**, II/276; Toptaş, **a.g.e.**, II/253; Abdurrahman Ateş, **Kur'an'a Göre Dinde Zorlama ve Şiddet Sorunu**, Beyan Yayınları, İstanbul, 2002, s. 136.

Eşler anlaşmazlıklarını çözmeye çalışırken izlenecek doğru yolu çoğu zaman bulamazlar. Verimli olabilecek bir konuşmayı, karşılıklı bağışmalarla sürdürür, öfkeli bir sessizlikle de sona erdirirler. Oysa sorunların sağlıklı bir tartışmayla açıklığa kavuşturulması gerekir. Sağlıklı bir tartışma, olumlu ve çözüm arayıcı nitelikteki karşılıklı konuşmalardır. Olumlu tartışma, soruna çözüm olacak önerilerin ortaya çıkmasına yardım eder. Olumlu tartışmada taraflar birbirlerini değil, üzerinde durdukları sorunları hedef edinirler. Devamlı birbirlerini suçlamazlar*** ve birbirlerini dinlemesini bilirler.⁴²

Mutlu çiftler aralarında hiç anlaşmazlık çıkmayan kimseler değildir. Onlar aralarındaki sorunları karşılıklı anlayış içerisinde çözen insanlardır. Bu gibi çiftlerin aralarındaki konuşma ortamı her zaman için hazırdır, çeşitli iletişim yöntemlerini kullanarak duygu ve düşüncelerini rahatlıkla ortaya koyarlar. Diyalog yolunu hiçbir zaman kapatmazlar, her koşulda sıkıntı ve sorunlarını birbirine aktarabilecekleri kapıları açık tutarlar.

Olumlu tartışma yöntemi, nasihat vermekten farklıdır. Fakat Kur'an'ın örnek olarak "nasihat vermek" şeklindeki iletişim biçiminden söz etmesi, evlilik sorunlarının çözümünde karşılıklı tartışma gibi iletişim tarzlarının kullanılmayacağını göstermez. Nasihat vermek, iletişim biçimlerinden sadece birisidir. Karı-koca aralarındaki sorunu çözmek için olumlu sonuç veren her türlü sözlü iletişimden yararlanabilirler. Nasihat etmek, evlilik sorunlarının çözümünde kullanılacak tek ve vazgeçilmez sözlü iletişim yöntemi değildir. Karı ve koca eğitim düzeylerine, kültürel birikimlerine uygun düşen en iyi sözlü iletişimi, örneğin olumlu tartışmayı sorunlarını çözmeye kullanabilirler. Nasihat etme tekniğinin Kur'an tarafından örnek olarak seçilmesinin sebebi, bu âyetin indiği tarih ve koşullarda bilinen ve yaygın bir şekilde kullanılan iletişim şekli olmasından kaynaklanabilir.

Nasihat tekniğinin kullanılmasının etkili olacağı durumlar muhakkak vardır. Yerinde kullanılan bu teknik olumlu sonuçlar verir. Bir sorunun kısa yoldan çözülmesi gereken hallerde, bir kriz ortaya çıktığında nasihate başvurulur. Nasihat etme tekniğinin etkili olmasının beklenmediği durumlarda, diğer sözlü iletişim tekniklerine müracaat edilmesi doğaldır.

2. Yatakta Yalnız Bırakma

Kadınlardan kaynaklanan evlilik sorunlarının çözümünde kocanın başvurabileceği tekniklerden birisi "yatakta hecr"dir. "Hecr" kelimesinin etimolojisi, kocanın karısına uygulayacağı terapi tekniği olan "yatakta hecr" hakkında ipuçları elde etmemizi sağlar:

"el-Hecr", kavuşmanın zıddıdır, birini terk etmek, ondan yüz çevirmek, birinden gafil olmak, bedenen, kalben ya da lisanen insanın birisinden ayrılması, uzaklaşması gibi anlamlara gelen bir kelimedir. Bir yerden çıkıp başka bir yere gitmek, "hicret" kelimesiyle

*** Sürekli olarak eşlerden birinin diğerini suçlaması, karşı tarafı doğal olarak savunmaya iter ve çatışmanın artarak sürmesine yol açar. Bu yüzden, sürekli olarak karşısındaki eşi suçlayan kişi bu tutumundan vazgeçerek, kendi duygularını gözden geçirmeye, diğerinin duygularını da anlamaya çalışmalıdır. Duygu ve düşüncelerini uygun, kırıcı olmayan yollarla ifade etmeye çaba göstermelidir. (Cengiz Güleç, **Kültür ve Psikiyatri Yazıları**, H. Y. B. Yayıncılık, Ankara, 2002, s. 125.)

⁴² Gottman, Silver, **a.g.e.**, s. 156; Güngen ve Diğerleri, **a.g.e.**, s. 124; Bilen, **a.g.e.**, s. 179-180.

dile getirilir. “el-Hicâr”, erkek hayvanı bağlayan iptir. Bu bağlama işi erkek deveyi dışından ayrı tutmak için yapılır. “el-Hücrü”, kötü ve müstehcen söz demektir.⁴³

el-Hecr kelimesi, birini terk etmeyi, ondan yüz çevirmeyi anlatır. Karısını yatakta hecr yöntemiyle davranış değiştirmeye yönlendiren koca, ona bir tür ambargo uygular. Hecr’de lisanen uzaklaşma vardır. Hecr uygulayan koca yatakta karısıyla konuşmaktan kaçınır. Hecr kalbî ayrılığı da ifade eder. Hecr tekniğinde koca, karısını istemediğini, ilgi göstermediğini ona hissettirmeye çalışır.

Öğüt verme yöntemi sonuç vermez, başarısız olursa, yapılan tavsiyeler fayda sağlamazsa “yatakta hecr” yöntemi uygulamaya konur. Ruhsal bir cezalandırmadan ibaret olan bu yol, kadına ambargo uygulamak üzere onu yatakta terk etmek, ondan uzak durmak, yüz çevirmektir. Terk etme işinin ne şekilde olacağına ilişkin yapılan akıl yürütmelerden çıkarılan sonuçlar şunlardır: Erkeğin karısıyla cinsel davranışta bulunmaması, yatakta onunla konuşmayıp sırtını dönmesi, onunla aynı yatağı paylaşmaması, birlikte gecelememesi, kararlı bir ses tonuyla yatakta karısına “bana yaklaşma!” demesi, şu veya bu şekilde onu istemediğini veya ilgilenmediğini hissettirmesidir. Aynı yatakta bir araya gelmek karı-kocalık şuurunun harekete geçtiği, eşlerden her birini diğeriyle cinsel sevgi yönünden doyuma eriştiği ortamdır. Kocanın ölçüyü kaçırmadan uyguladığı ayrılık, kadının yalnızlık hissini tatması, yaptıkları üzerinde değerlendirme yapması için etkin bir yöntemdir. Eğer kadının hâlâ kocasına karşı ilgisi ve sevgisi devam ediyorsa, kocasından ayrılık ona güç gelir, bu duruma fazla dayanamaz, tutumundan vazgeçer ve geçimsizliği bırakır. Kocanın, âyette tasvir edildiği şekliyle nüşûz eden karısına karşı tavır alması, büyük olasılıkla kadının kişiliğini etkileyen bir tutumdur. Erkeğin karısıyla ilgilenmesi, kadının kişiliğinin güçlü olduğu hissini yaşamasına ve tecrübe etmesine imkan tanır. Koca, karısına kendisini istemediğini, ilgi göstermediğini hissettirebilirse, karısı kişiliğinin güçlü olduğu duygusunu tecrübe edemeyecektir.⁴⁴

“Yatak” kelimesi ile çağrıştırılan cinsel sevginin paylaşıldığı ortam erkeğin ihtiyaç duyduğu, ilgisini yönelttiği bir çekim alanıdır. Nüşûz eden kadın kendisine bir şekilde muhtaç olan erkeğe karşı üstünlüğünü bu ortamda en yüksek seviyeye taşıyabilir. Eğer erkek duygularını/güdülerini geçici olarak kontrol altına alabilir, erteleyebilirse, karısının en büyük kozunu elinden almış olur.⁴⁵

Kocanın karısından uzak durması yani “yatakta hecr”, sadece kadını etkilemeye yönelik bir uygulama olarak kalmayıp, aynı zamanda kocanın da kendi tavırlarını gözden

⁴³ İbn Manzûr, **a.g.e.**, V/250-252; el-Fîrûzâbâdî, **el-Kâmûsu'l-Muhît**, s. 637; el-Halebî, **a.g.e.**, IV/278; el-Fîrûzâbâdî, **Besâiru Zevi't-Temyîz**, V/303-304; el-İsfehânî, **a.g.e.**, s. 536-537.

⁴⁴ ez-Zemahşerî, **a.g.e.**, I/496; er-Râzî, **a.g.e.**, IV/70-73; el-Bursevî, **a.g.e.**, II/202; el-Mâverdî, **a.g.e.**, I/482-483; el-Kâsimî, **a.g.e.**, II/287; Bilmen, **a.g.e.**, II/586; Süleyman Ateş, **a.g.e.**, II/276; el-Merâğî, **a.g.e.**, II/207; ez-Zuhaylî, **a.g.e.**, V/56; M. Said Şimşek, **Günümüz Tefsir Problemleri**, Esra Yayınları, İstanbul, 1995, s. 229-230; Duman, **a.g.e.**, s. 126; Abdurrahman Ateş, **a.g.e.**, s. 136-138.

⁴⁵ Kutub, **a.g.e.**, II/653-656.

geçirmesine fırsat yaratan bir durumdur.⁴⁶ Evlilik ilişkilerinde yaşanan sorunlarda eşlerden her biri kendi payına düşen üzerinde kafa yorarsa bunun mutlaka yararını görür.⁴⁷

“Yatakta hecr” uygulanırken, beklenen amacı gerçekleştiren, karı-koca arasındaki bağları zedelemeyen ve daha büyük kırgınlıklara yol açmayan bir anlayış hakim olmalıdır. Yatakta yalnız bırakma uygulamasından başkalarının, özellikle de çocukların haberi olmamalıdır. Koca, ilgisizliğini sadece karısına hissettirmeye çalışmalıdır. Olayı başkalarının da farketmesi, kadının küçük düşmesine, onurunun kırılmasına sebep olabilir. Bu gibi durumlar, sorunu gidermek yerine daha da içinden çıkılmaz hale sokar.⁴⁸

İstenmeyen davranışlarda bulunan kimseye karşı ilgisiz davranarak memnuniyetsizliğimizi ifade edebiliriz. İlgiyi ve sevgiyi azaltmak, manevi cezanın en hafif şekli olup, yerine göre birçok öğütten daha etkili olabilmektedir. İlgisizlik ve sevgiyi esirgemek, doğrudan muhatabın duygularına hitap eder. Birisiyle konuşmamak, küsmek, ona aldırılmaz bir şekilde davranmak sevgi esirgemenin yollarından bazılarıdır.⁴⁹

Yatak, karı-koca arasında her türlü fiziksel, sözel ve duygusal ilişkinin paylaşılmasını temsil eder. Koca, sorun çıkaran karısına küserek, onunla cinsel davranışta bulunmayarak, sevgisini ve ilgisini ondan esirger, memnuniyetsizliğini belirtmeye çalışır. Psikolojik olarak karısını cezalandırır. Ölçülü bir şekilde, dikkatlice uygulanan bu manevî ceza, kadının davranışlarını düzeltmesinde etkili olur.

3. Terapi Amaçlı Dayak Cezası

Kadının evlilik ilişkilerinde sorun çıkarması halinde kocanın başvurabileceği tedavi yöntemleri arasında dövmeekten söz edilir. Oysa aynı âyette Kur’an, kocaların eş dövmesini yasaklamaktadır. (Nisâ, 4/34) Bu durumda tedavi amaçlı dövme ile kocaların genel anlamda eşlerini dövmesini birbirinden ayırmak gerekir. Terapi amaçlı dövme eğitime yöneliktir. Bu yüzden konuyu eğitimde dayanın yerini tespit ederek ele alacağız. Terapi amaçlı dövme aynı zamanda bir ceza olduğu için, evlilik terapilerinde cezaya başvurulup vurulmadığını belirlemeye çalışacağız. Daha sonra Kur’an’ın evlilik terapisinde, dövmei bir ceza olarak kullanmayı nasıl önerdiğini ortaya koymaya gayret edeceğiz. Kur’an’da eş dövme cezası, öğüt verme ve yatakta terk etme cezasıyla birlikte değerlendirildiği için, her üç yöntem arasındaki ilişkilere yer vereceğiz. Terapi amaçlı dövmeyle, genel manada eş dövme arasındaki farkı ortaya koymak için “erkeklerin eş dövme davranışı”na açıklık getireceğiz ve Kur’an’da eş dövmenin yasaklanmasına işaret eden açıklamalara yer vereceğiz. Son olarak Hz. Eyyûb’un şahsında, terapi amaçlı eş dövme olayının nasıl “bir sembolik dövme” haline getirildiğini izah edeceğiz.

⁴⁶ Şimşek, a.g.e., s. 230.

⁴⁷ Aile terapisinde çatışmaları sona erdirmek için, eşlerden her biri suçun kendi paylarına düşen kısmını kabul ve itiraf etmelidir. Suçu karşı tarafa yüklemek tutumundan uzaklaşıp kendine yönelmeli, kendini hesaba çekmelidir. Taraflardan birinin sorumluluğu kabul etmesi durumunda, öteki de kendini savunmayı bırakır ve anlaşma zemini arar.(Güleç, **Kültür ve Psikiyatri Yazıları**, s. 125.)

⁴⁸ Kutub, a.g.e., II/653-656.

⁴⁹ Okman Fişek, Sukan, a.g.e., s. 49; Mehmet Emin Ay, **Din Eğitiminde Mükâfat ve Ceza**, Nil Yayınları, İzmir, 1994, s. 28.

a) Eğitimde Dayak Cezası

Ceza türlerinin en ağır şekli dövme türüdür. Dövmek, bir kimseyi kontrol altına almak, boyun eğdirmek ve gözünü korkutmak amacıyla fiziksel saldırıda bulunmaktır. Doğrudan insanın bedenini hedef alan bu ceza türü, aynı zamanda onun ruh dünyasında da önemli bir etki bırakır. İnsanlık tarihi kadar eski olan dayak cezasına çeşitli devirlerde, pek çok toplum tarafından başvurulmuştur. Genellikle alt sosyoekonomik düzeydeki aileler çocukları cezalandırırken ve dövmeyi normal karşılarken, orta sosyoekonomik düzeydeki aileler çocuk eğitiminde dayağa başvurmayı benimsemezler.⁵⁰

Psikologlar ve eğitimciler fiziksel ceza hakkında belli ve kesin bir yargıya varmış değildir. “Fiziksel ceza kullanılmalı mı yoksa terk mi edilmeli?” “Fiziksel cezaya hangi durumlarda başvurmak doğru olur?” “Fiziksel ceza ne zaman etkili olmaz?” “Bu tür cezanın çocuklar üzerindeki etki derecesi nedir?” gibi pek çok soruya kesin cevap bulunmuş değildir.

Eğer fiziksel ceza çocuğu inatçı yapıyorsa, herhangi bir şekilde olumlu bir etki bırakmıyorsa zararlı ve boşunadır. Nitekim bu yüzden modern okullarda fiziksel ceza kaldırılmıştır. Dayak, tokat ve bunun gibi kaba kuvvete dayalı cezalar bir işe yaramadığı gibi, çocuğa yanlış davranışlar da öğretebilir. Fiziksel ceza çocuğun daha sınırlı bir yapıya bürünmesine sebep olabilir, çocuğu zamanla şiddete yönlendirebilir.⁵¹

Çocuğu dövmek çocukta zayıf vicdan gelişimine yol açar. Çünkü suç işleyen bir çocuk dayak yediği zaman, işlediği suçun karşılığını ödemiş demektir. Hatalarını tamir etmek ve onun doğurduğu kötü sonuçları düzeltmek için herhangi bir şey yapmasına gerek kalmamaktadır. Ayrıca dayak yemek çocukta dayak atana karşı kızgınlık yaratır. Çocuk kendi yaptıklarının kötü bir şey olduğunu öğrenip kendi suçunu kabullenecek yerde, kendisini döveni suçlu bulur. Dayak atılan çocukta öz güven eksikliği, depresyon, mutsuzluk, uyumsuzluk, davranış sorunları, saldırgan davranışlar, çekingenlik ve pasiflik görülebilir.

Tekrar tekrar sopyayla dövmek çocukların şiddete karşı katlaşmasıyla neticelenebilir. Bedensel ceza sanki her an beklenen bir hal alır. Dayağa çok sık başvurmaktan dolayı, hiçbir cezanın etkilemediği, fazla miktarda davranış sorunları olan duyarsızlaşmış çocuklar yetişir.⁵²

Bazı durumlarda anne-babalar, eğitimciler, çocuğun olumsuz davranışına engel olmak için dayaktan başka çare bulamazlar. Eğer anne-baba çaresiz kalıp çocuğuna vurma ihtiyacı duyarsa belli kuralları dikkate almalıdır. Başa vurmamalı, yüze tokat atmamalı,

⁵⁰ Cengiz Güleç, Ertuğrul Köroğlu, **Psikiyatri Temel Kitabı**, Hekimler Yayın Birliği, Ankara, 1998, II/819; Ay, **a.g.e.**, s. 31; Neil S. Jacobson, John M. Gottman, “**Şiddetli Bir İlişkinin Anatomisi**”, Güncel Psikoloji, Sayı: 2, s. 69.

⁵¹ Linda Eyre, Richard Eyre, **Aile İçi Güven**, (Çev. Aydan Çetintürk Güven), Beyaz Yayınları, İstanbul, 1998, s. 40; Cevat Celep, **Sınıf Yönetimi ve Disiplini**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2000, s. 122; İbrahim N. Özgür, **Çocuk ve Gencin Ruh Sağlığı**, İstanbul, 1982, s. 115.

⁵² Felicity Haynes, **Eğitimde Etik**, (Çev. Semra Kunt Akbaş), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2002, s. 83; Aydın, **a.g.e.**, s. 83.

sopa ve benzeri nesnelere dövmemelidir. Çocuğa vurmanın zararlı olduğunu, ancak son çare olarak dayağa başvurulabileceğini unutmamalıdır.⁵³

Dayak cezasını yok saymak, görmezlikten gelmek mümkün değildir. Tarihin her döneminde insanlar dayak cezasıyla karşılaşmışlar ve onu kullanmışlardır. Çoğu zaman dayak cezasının dezavantaj oluşturduğu bir gerçektir. Özellikle ölçüsü kaçırıldığında dayak cezasının zararları daha açık şekilde ortaya çıkar. Ama yine de insanlar ona başvurmadan vazgeçmezler. Eğitimciler dayağa başvurmayı bir çaresizlik olarak nitelerler. Meşru bütün eğitim yöntemleri denendikten sonra, çaresiz kalınması durumunda ölçülü olmak ve belli ilkelere uymak koşuluyla dayağa izin verilebileceğini kabul edenler vardır.

Bu bölümde, eğitimde dayak konusunu “çocuk eğitiminde dayak” dayak şeklinde değerlendirdik. Fakat dayağın eğitim amaçlı olarak yetişkinler için kullanıldığı da olmuştur.

b) Evlilik Terapisinde Dayak Cezası

Evlilik terapisinde dayak cezasına geçmeden önce, bu terapide genel anlamda cezaya başvurma yöntemini inceleyeceğiz.

Evlilik terapilerinde cezalandırma yönteminden yararlanılabileceğini savunanlar vardır. Olumsuz davranışın ortaya çıkması durumunda hoşla gitmeyen bir uyarıcı verilerek cezalandırma yoluna gidilir. Fakat bazen terapi amaçlı cezalandırmada cezanın amacı ve niyeti değişikliğe uğrar. Asıl amacı incitmek ve öç almak olan ceza, bu tür niyet ve gayelerden soyutlanır, farklı bir nitelik kazanır.

Cezalandırma suretiyle yapılan davranış koşullandırması, öğrenmede önemli bir araçtır. İnsanın, yaşadığı ortam içinde cezalandırma yoluyla davranış kalıpları edinmesi sağlanabilir. Bu tür bir öğrenme sürecinde insan dürtüleri, beklentileri doğrultusunda yaptığı davranışların olumlu ya da olumsuz pekiştirilmesiyle yeni davranış kalıpları kazanabilir. Evlilik terapilerinde davranış tedavisinin cezalandırma yönteminin uygulanabileceğini savunanlar vardır.⁵⁴

Davranış terapisinde kullanılan belli başlı tekniklerden birisi “kaçınma”dır. Kaçındırma tekniğinde, istenmeyen davranışların ortaya çıkma ihtimalini azaltmak için, davranışın her ortaya çıkışında hoşla gitmeyen bir uyarıcı verilerek birey cezalandırılır. Fakat uygulanacak cezanın yan etkilerinin bulunmamasına özen gösterilmesi gerekmektedir.⁵⁵ Kaçındırma tekniği evlilik terapilerinde de kullanılabilir.

Cezaların sadece çocuklar için olabileceğini düşünen pek çok insan, eşe ceza verme fikrine karşı çıkar. Oysa yetişkinlerin de zaman zaman kontrolden çıktığı durumlar olur ve onları denetim altına almak için ceza vermekten başka yol kalmayabilir. Bu gibi durumlarda ceza vermenin amacı, kişisel sorumluluğu vurgulayarak, yanlış davranışın sebep olduğu rahatsızlığı yanlış davranan kişiye yönelterek davranış değişikliğini teşvik

⁵³ Okman Fişek, Sükan, **a.g.e.**, s. 47.

⁵⁴ Nusret Kaya, **Sezgilerimiz ve Takıntılarımız**, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 2002, s. 280; Özcan Köknel, **Bireysel ve Toplumsal Şiddet**, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1995, s. 42-43; Joel Kotin M. D., **Eşinizi Etkileyerek Evliliğinizi Kurtarın**, (Çev. Emine Eroğlu), İstanbul, 2001, s. 132.

⁵⁵ Kuzgun, **a.g.e.**, s. 118.

etmektir. Cezanın asıl amacı bir kimsenin huyunu değiştirmek için onu incitmektir. Fakat denetimden çıkmış bulunan bir yetişkine bu amaçla ceza verilmez. Asıl hedef yanlış davranışlarının sonuçlarını o kimseye yaşatmaktır.⁵⁶

Kur'an, evlilik terapisinde başvuru dayak cezasından söz ederken "darabe" fiilini (Nisâ, 4/34) kullanır.

Arapça'da "darabe" fiili, bir şeyi başka bir şeyin üzerine vurmaktır anlamındadır. El, sopa ya da kılıç ile vurulabilir. Daha özel anlamıyla "darabe", bir nesneyle başka bir nesneye vurmaktır. Yağmurun yeryüzüne yağması, toprağa çarpması, rızık aramak, ticaret yapmak ya da savaşmak üzere yola çıkmak, koşmak, hızlı hareket etmek, para basmak, kalbin ya da nabzın artması, akrebin sokması, suda yüzmek, yüz çevirmek, göstermek, işaret etmek, bitkilere soğuk vurmaları, zamanın geçmesi, geçen zamanın iki kişinin arasını ayırması bu fiilin kullanıldığı anlamlardır. "ed-Darbu", hafif yağmur, varlıkları sınıflara ve türlere ayırmak manalarında kullanılan bir kelimedir. "Darbu'l-emsâl", bir şeyin yerine başka bir şeyin konulmasıdır. Darb-ı meselde, bir şeyin etkisinden söz edilir, fakat ondan başka bir şey kastedilir. Bir şeyin eserinden bahsedilirken, o konuda başka bir şey ortaya konur. "Seciyye"den "ed-daribe" diye söz edilir. Çadır kazığının ya da direğinin vurularak çakılması nedeniyle, çadır kurma işi de "darabe" fiiliyle anlatılır.⁵⁷ Darabe kelimesinin Arapça'da kullanıldığı anlamlardan hareketle, Kur'an'da bu kelimeyle nasıl bir evlilik terapisi amaçlandığını tahmin edebiliriz.⁵⁸

⁵⁶ O'Hanlon, Hudson, **a.g.e.**, s. 90-92.

⁵⁷ İbn Manzûr, **a.g.e.**, I/543-550; el-Halebî, **a.g.e.**, II/432-433; el-İsfehânî, **a.g.e.**, s. 294-295; el-Cevherî, **a.g.e.**, I/168-170; el-Fîrûzâbâdî, **Besâiru Zevî't-Temyîz**, III/465-467; el-Fîrûzâbâdî, **el-Kâmû'l-Muhît**, s. 138.

⁵⁸ Darabe fiiliyle gerçekleştirilen eylemde acı verme amacı güdülür. Bitkilere soğuk vurmaları, akrebin sokması anlamında "darabe" fiili zarar verici ve yıkıcı sonuçlar doğurur. Fakat "darabe"nin yağmurun yeryüzüne yağması, toprağa düşmesi anlamında kullanılması olumlu bir durumu anlatır. Şeklen toprağa vuran yağmur, ona zarar değil, hayat verir. Yağmurun fazlası zararlı olabilir. ed-Darbu ismi, hafif yağmur anlamına gelir yani buna göre darabe'nin anlamında aşırılık değil, hafiflik ve ölçülülük söz konusudur. Öyleyse, evlilikte tedavi amacıyla yapılan darp, zarar verici olmayan, can yakmayan, evlilik sorununa çözüm getiren bir darp olmalıdır. Hafif yağmurun toprağa dokunuşu gibi katılaştıran yürekleri yumuşatıcı, kilitlenen ilişkiyi canlandırıcı olmalıdır. Darabe fiiliyle para basma işi anlatılır. Para bir emeğin ya da malın bedelidir. Darp edilen para maddî bir değer ya da emeğin karşılığıdır. Kocanın karısını ıslah etmede başvurduğu darp sembolik bir dövmedir. Gerçekten kadına acı vermeyi ve ondan öğ almayı değil, sembolik olarak cezaya gönderme yaparak onu eğitmeyi amaçlar. "Darbu'l-emsâl" tamlamasında bir şeyin etkisinden bahsedip, ondan başka bir şey kastedilir. Darp eylemi, asıl amacının dışında başka amaçlara da yönlendirilebilir. Esas itibarıyla acı verici ve yıkıcı olan darp, bu özelliğinden soyutlanarak, eğitici ve yapıcı bir sembole dönüştürülebilir. Çadır kurma işi de "darabe" fiiliyle dile getirilir. Aslında darp edilen çadır değil, çadırın çakılmak istenen kazığıdır. Yapıldığı söylenen eylemle, asıl yapılan şey aynı değildir. Çadır gerçekten darp edilmemiştir. Evlilik terapisi amacıyla karısını darp eden kimse, gerçek manada darp yapamaz yani karısına zarar veremez. Kazanç elde etmek için ya da vatan savunması için savaşmak üzere yola çıkmak anlamında "darabe" fiilinin kullanılması, kişinin ve toplumun çıkarı uğruna sergilenen mücadeleyi anlatır. Darabe fiilin kökünde, bireysel veya toplumsal yarar elde etmek için çaba gösterme anlamı vardır. Karısına darp eden kimse de bir yararı temin etmeyi ya da bir zararı gidermeyi hedefler. Darabe fiilinin, işaret etmek, göstermek anlamında olduğu söylenir. Darp eylemine başvuran kimse, muhababının yerine getirmesini istediği bir davranışı işaret ediyor demektir. Sembolik olarak karısına darp eden bir koca aslında ondan serkeşliği bırakmasını istemektedir. Geçen zamanın iki kişinin arasını ayırması "darabe" fiiliyle ifade edilir. Darp eyleminde bulunan kişi, muhababına duyduğu kırgınlığı,

Darabe kelimesinin etimolojik yapısıyla evlilik tedavisinde dayak atma yöntemi arasındaki ilişkiye dikkat çektikten sonra, Kur'an'da geçen "onları dövün" ifadesiyle ilgili müfessirlerin yorumlarına geçebiliriz.

Yüce Allah önce öğüt vermeyi, sonra yatakta uzak durmayı, eğer bu iki yöntem başarılı olmazsa, yarar sağlamazsa darp etmeye istisnai olarak izin verir. Kadının nüşûzdan vazgeçmesini sağlayan eğitici amaçlı darp kocaya mübahtır. Dövmekten sakınmak ise tercih edilen bir durumdur, daha erdemli bir davranıştır. Eğitici amaçlı dayak, "incitmeyen, zarar vermeyen" (darben ğayru müberrih) bir dövme şeklidir. Dövmede, onur kırma, itibar zedeleme, yaralama-bereleme, bedende iz bırakma, hırpalama, ezme, kırma, taciz etme, rahatsızlık verme, yüze vurma, vücudun aynı noktasına birden fazla vurma olmamalıdır. Sopa ve benzeri cisimler kullanılmamalıdır. Katlanmış bir mendille ya da misvak benzeri zararsız bir cisimle hafifce, sembolik manada dövülmelidir. Dayaktan amaç, sıkıntı ve acı vermek değil, sadece sakındırmak, eğitmek, davranış değişikliğini sağlamaktır.⁵⁹

Dövmenin şekli, dövülen üzerindeki etkisi, dövmekte gözetilen amaç değerlendirildiğinde ortada gerçekten bir dövmenin olamayacağı anlaşılır. Dövme sembolik bir eylemdir yani şekli değiştirilmiştir, zarar verici olmaktan çıkartılmıştır. Gerçek anlamda acı vermek amacıyla başvuru olan dövmenin amacı da değiştirilmiş, onunla eğitim ve davranış değişikliği meydana getirmek hedeflenmiştir.

Dövmede intikam almak, işkence etmek niyeti taşınmamalıdır. Küçük düşürmek, istemediği bir yaşantıya zorlamak gibi amaçlarla kadın dövülmemelidir. Koca kızgınlığını gidermek için, sinirli bir tavırla, öfkeye kapılarak acımasız bir şekilde karısını dövemez. Dövme işi, bir eğitimcinin eğitime niyeti ve duyguları taşıyarak dövmesi şeklinde uygulanmalıdır. Ya da bir doktorun cinnet halindeki hastasını kendine getirmek için vurduğu gibi vurulur. Buradaki dövme fiziksel bir yöntemden çok psikolojik bir tavidir.⁶⁰

Kur'an'ın öngördüğü dövme, davranış tedavisinde kullanılan cezalandırma yönteminin**** örneklerinden birisidir. Dövmenin amacı, istenilmeyen davranışı değiştirmesi için koca tarafından karısına ceza olarak hoşlanılmayan bir uyarı vermektir. Fakat Kur'an bu uyarının yan etkilerinin olmaması için bütün önlemleri almıştır. Koca karısına verdiği cezada intikam alma ve acı verme niyeti taşımamalıdır. Sadece olumsuz davranışlarının sonucunu karısına yaşatmayı amaç edinmelidir.

---

memnuniyetsizliği, ona karşı hissettiği soğukluğu göstermeye çalışır. Tabi ki, evlilik terapisinde koca bu tavırları geçici olarak takınır. "ed-Dâribe", seciyye demektir. Seciyye insanın benliğine yerleşen bir alışkanlıktır. Bu da gösterir ki, darp insanlığın alışkanlık haline getirdiği, büsbütün vazgeçemediği bir davranış şeklidir. İnsanın olduğu her yerde az ya da çok darp var olacaktır.

⁵⁹ ez-Zemahşerî, **a.g.e.**, I/496-497; er-Râzî, **a.g.e.**, IV/70-73; İbn Kesîr, **a.g.e.**, I/504; el-Mâverî, **a.g.e.**, I/483; el-Bursevî, **a.g.e.**, II/202; ez-Zuhaylî, **a.g.e.**, V/57; el-Kâsimî, **a.g.e.**, II/287; Esed, **a.g.e.**, s. 144; Duman, **a.g.e.**, s. 126,130; Süleyman Ateş, **a.g.e.**, II/276-277; Şimşek, **a.g.e.**, s. 230.

⁶⁰ Kutub, **a.g.e.**, II/653-656; Muhammed Hüseyin Fadlullah, **Min Vahyi'l Kur'an**, (Çev. Muharrem Tan), Akademi Yayınları, İstanbul, 1991, VII/152-153; Toptaş, **a.g.e.**, II/253.

**** En sık kullanılan davranış tedavisi türlerinden birisi, itici uyarılara koşullama yöntemidir. Bu yöntem hastanın onayı alındıktan sonra uygulanır. İtici uyarıcılara koşullama yöntemi, kötü alışkanlıkla acı veren uyarıcıyı aynı anda hastaya vermektir. Fakat mecbur kalınmadıkça bu yöntemle başvurulmaz.(Doğan Cüceloğlu, **İnsan ve Davranışı**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993, s. 496.)

Dayak acı bir ilâçtır. Erdemli bir insan ona ihtiyaç duymaz. Âyette çözüm önerileri arasında dayak en sonda yer alır. Erdemli bir insanın bu son aşamanın yaşanmasına fırsat vermemesi gerekir. Dayağa başvurmak, kocanın çaresizliğini, gücünün dayak atmaktan başka bir şeye yetmediğini gösterir. Oysa akıllı ve eğitilmiş bir insan dayak dışında sayısız çareler bulabilir. Fakat Kur'an her kültür düzeyinden insana hitap etmektedir. Ailenin kültür düzeyine göre, çözümü dayakta bulanlar çıkabilir. Kadının nüşûzunu giderebilecek uygun çözüm yollarının üretilmediği kültürlerde, çözümü dayakta arayanlar olabilir.⁶¹

Fakat Kur'an kocaların eş dövmelelerine getirdiği sınırlamalarla adeta eş dövmeyle imkansız hale getirmiştir. Eğitim amaçlı eş dövmenin de, gerçekten bir dövme olduğunu söylemek mümkün değildir. Kur'an, kadınların kocaları tarafından dövülmediği bir anlayışın hakim olduğu toplumsal yapıya doğru gidişin adımlarını atmıştır.

Kur'an, kocanın karısını eğitim amaçlı dövmesini yasaklamamıştır. Fakat öyle şartlar getirmiştir ki, neredeyse dövme imkanı da bırakmamıştır.

Karı-koca arasındaki çatışmalarda dayağa başvurma davranışını Kur'an icat etmiş değildir. Zaten var olan bir davranış, zarar verici olmaktan çıkarıp tedavi edici özelliğe sahip bir sembol haline getirmiştir. Eşler arasındaki çatışmalarda kocanın karısını dövmesi yasaklanmamıştır. Fakat yasaklanmayan dövmenin, eğitim amaçlı, sembolik dövme olduğunu ve genel manada ilk akla gelen dövme davranışından ayrıldığını unutmamak gerekir.

c) “Öğüt Verme” “Hecr” ve “Darp” Yöntemleri Arasındaki İlişki

Bazı yorumculara göre koca, karısının nüşûzu karşısında, öğüt verme, hecr, darp yöntemlerinden herhangi birisini kullanabilir. Bunlara başvurmada herhangi bir sıra gözetilmez. Âyette her üç yöntemin sıralandığı kelimeleri birbirine bağlayan “vav” harfi belli bir sıra gözetmeyi anlatmak için gelmemiştir. Bazı yorumculara göre ise, âyette geçen ifadeler arasında anlamlı bir sıralama vardır. İfadelerin “vav” harfi ile yapılan sıralamasında zayıftan, en hafifinden başlayarak kuvvetliye doğru tedrici bir düzenleme söz konusudur. Önce öğüt verme, sonra yatakta ayrılık, daha sonra da darp gelir. Bu uygulamalar bir sıraya göredir ve tedricilik esastır.⁶² Eğitimde tedricilik ilkesine işaret eden bu yaklaşım daha tutarlıdır.

Eğer bu üç eğitim evresinden birisinde kadın kocasına uyum gösterirse, bir sonraki daha zorlayıcı aşamaya geçiş yapılmaz. Kur'an'da ilk sırada verilen “öğüt verme” yöntemiyle sorun çözmeye başlanır, sonuç alınırsa “yatakta uzak durma” yöntemine geçilmez. Yatakta uzak durma evresinde çözüme ulaşırsa, üçüncü evre uygulamaya konamaz. Nüşûz'un ardından kadın kocasına uyum sağlarsa, ona hiçbir şey olmamış gibi

⁶¹ Muhammed Mahmûd Hicâzî, *et-Tefsîru'l-Vâzih*, Dâru'l-Ceyl, Beyrut, 1993, I/371; el-Merâğî, *a.g.e.*, II/207-208; Toptaş, *a.g.e.*, II/253-254; Şimşek, *a.g.e.*, s. 230-231; Abdurrahman Ateş, *a.g.e.*, s. 144,146.

⁶² el-Bursevî, *a.g.e.*, II/202; ez-Zuhaylî, *a.g.e.*, V/58; İzzet Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, Çev. Mustafa Altinkaya ve Diğerleri, Ekin Yayınları, İstanbul, 1998, VI/123; Şah Veliyyullah Dihlevî, *Huccetullahi'l-Bâliğa*, (Çev. Mehmet Erdoğan), İz Yayıncılık, İstanbul, 1994, II/426.

davranılır, yaptıkları bağışlanır. Eziyet ederek, acı ve sıkıntı çektirerek, azarlayarak üzerlerine varılmaz, kadının aleyhine bir çaba içerisine girilmez.⁶³

d) Erkeklerin Eş Dövme Davranışı

Eşini döven erkekler, kişilik özelliklerine bağlı olarak şiddet uygularlar. Şiddete başvuran erkeklerin genellikle kişilik açısından gelişimini tamamlamamış, iletişim yeteneğinden yoksun, ruhsal olgunluğa erişememiş, kıskanç, sinirli, asosyal, bağımlı, sahiplenici ve güvensiz bireyler oldukları belirtilmiştir. Evlilikte şiddete başvurma, güçsüzlük ve yetersizlik duygularını yenme ve özsaygıyı koruma çabasının bir sonucu olduğu ileri sürülmüştür. Karısına saldırgan davranışta bulunan, öz saygısı az olan kocalar, yaşam sıkıntıları çekilmez hale geldiğinde öğrenilmiş bir davranış kalıbı olarak şiddete başvururlar.⁶⁴

Aile içi güç ve statü ilişkileri kadına yönelik şiddeti besler. Güç ya da otorite, aile içerisindeki güç yapısının devam ettirilebilmesinde kullanılan en önemli kaynaklardır. Maddi imkan ve sosyal itibar açısından yeterli durumda olan kocalar aile içindeki pozisyonlarını korumak için şiddete ihtiyaç duymazlar. Fakat bu güç ve imkanlardan yoksun olan erkekler konumlarını garanti altına alabilecek şekilde şiddeti kullanırlar.⁶⁵

Araştırmalar, çocukluğunda aile içerisinde şiddete maruz kalmış ya da şiddeti gözlemlemiş olan kişilerin aile bireylerine karşı şiddet eğilimi gösterdiklerini ortaya koymuştur.⁶⁶ Eşini döven erkekler genellikle çocukluklarında benzer olaylara tanık olmuş ya da bizzat şiddete maruz kalmış kimselerdir. Anlaşmazlıkların ve geçimsizliklerin dayakla çözülebileceği konusunda adeta şartlanmışlardır.

Fiziksel şiddet karı-koca arasındaki durumun bir belirtisi olarak evlilik hayatındaki rahatsızlığın ilerlemiş dönemlerinde ortaya çıkar. Kocanın karısına karşı kaba kuvvete başvurmaması, geçimsizliğe ve giderek aralarındaki bağın kopmasına yol açar. Dayak atılan evde eşlerin birbirine saygıları kalmaz, her ikisinin kişilikleri örselenir. Dayak yiyen kadın kocasına karşı öfkeyle dolar. Kişiliğinin zedelenmesiyle aşağılık duyguları yaşamaya başlar. Fiziksel cezayla aile üzerinde otorite kurmaya çalışmak, aile üyelerinin başta kişilik gelişimi olmak üzere her türlü gelişimin önünde bir engel oluşturur. Aile yaşantısına sürekli gerilim egemen olur. Karı-koca arasında şiddete başvurulması, orta ve üst seviyedeki toplumsal kesimlerde hem döven hem de dövülen kimse için yüz kızartıcı bir durum olarak değerlendirilir.⁶⁷

⁶³ ez-Zemahşerî, a.g.e., I/497; el-Kâsimî, a.g.e., II/288; el-Merâğî, a.g.e., II/208; ez-Zuhaylî, a.g.e., V/57-58.

⁶⁴ Kemal Görmez ve Diğerleri, **Aile İçinde ve Toplumsal Alanda Şiddet**, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s. 22-25; İbrahim Balcıoğlu ve Diğerleri, **Biyolojik Sosyolojik Psikolojik Açından Şiddet**, Yüce Yayın, İstanbul, 2000, s. 47.

⁶⁵ Görmez ve Diğerleri, a.g.e., s. 23.

⁶⁶ Şeyda Kozcu, **"Aile İçi Şiddet ve Kişilik Gelişimine Etkisi"**, Türk Eğitim Derneği XVIII. Eğitim Toplantısı, Ankara, 1984, s. 77.

⁶⁷ Bkz., Christiane Collange, **Boşanma Salgını**, (Çev. Sevim Akten), Doruk Yayıncılık, Ankara, 1996, s. 74-75; **Medicana Genel Sağlık Ansiklopedisi**, Ana Yayıncılık, İstanbul, 1993, X/19-20.

Kadınlara yönelik şiddet tarih boyunca her yerde ortaya çıkabilen toplumsal bir sorun olmuştur. Aile içi şiddeti görmezlikten gelen geleneksel kurumların yaklaşımları kadınları dayanaksız ve korumasız bırakmıştır. Şiddeti uygulayan kocanın yarattığı baskı sonucunda kadınlar öz saygılarını kaybetme durumuyla karşı karşıya kalmışlardır. Şiddete maruz kalan kadınlarda psikiyatrik tanı olarak en sık, “travma sonrası stres bozukluğu”na rastlanmıştır. Bundan başka, depresif bozukluklar, somatoform bozukluklar ve benzeri durumların ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Aile içerisindeki şiddet sadece kadına verdiği zararlarla kalmaz çocuklara da bir şekilde yansır. Çoğunlukla kocalarından şiddet gören kadınlar, çocuklarına şiddet uygularlar. Psikolojik bir realite olarak şiddetten şiddet doğar.⁶⁸

Evlilik sorununun çözümünde terapi amaçlı sembolik dövme, Kur’an’ın eş dövmeyle kapı araladığı şeklinde çağrışıma yol açabilir. Oysa Kur’an terapi amaçlı dövmeden bahsettiği âyette kocaların karılarına şiddet uygulamalarını yasaklar. Gerek bireysel yetersizlik duygularının etkisiyle, gerekse aile içi güç ve statü ilişkilerinde konumunu korumak amacıyla kocalar karılarına şiddet uygulayamaz. Yüce Allah kendi kudret ve hakimiyetini kocaya hatırlatır. Kocanın, karısına şiddet uygulayarak onun üzerinde hakimiyet ve otorite kurumayacağını, eğer bunu yapmaya kalkarsa karşısında kendisini bulacağını hatırlatır. Yüce Allah, ailede şiddete maruz kalan kadının koruyucusunun kendisi olduğunu açıklar. (Nisâ, 4/34)

Yüce Allah, bir yandan kocanın karısını nüşûzdan vazgeçirebilmesinin yollarını açıklarken, diğer yandan kendi kudret ve büyüklüğünü hatırlatır. Sebepsiz yere karılarına haksızlık yapan kocalara uyarılarda bulunur. Kocaların dikkatini çekmek amacıyla sanki şöyle demek ister: Allah’ın kudreti, otoritesi, hakimiyeti sizin karılarınız üzerindeki avantajınızdan daha büyüktür. Konumunuza ve gücünüze güvenerek haksızlık yapmayın! Bir kadın haksızlığa karşı koyarsa, hakkını almaya gücü yetmese bile, Allah, yüce, kâdir, her istediğini yaptırabilendir. Onların haklarını sizden alır ve adaleti yerine getirir. Kocalar karılarından biraz fazla imkân sahibi olmalarına güvenerek onlara haksızlık yapamazlar.⁶⁹

Hem karının hem de kocanın kişiliğini ve ruh sağlığını bozan, evlilikte geçimsizliğe yol açan, sadece eşlere değil, çocuklara da zarar veren aile içi şiddeti Kur’an’ın onaylaması mümkün değildir. Bir şekilde koca, karısının uyumsuzluğunu onu dövmek suretiyle engellemek isterse, Kur’an bu durumda kocaya öyle şartlar getirir ki, dövmeyle şiddet olmaktan çıkarır.

e) Sembolik Dövme

Yüce Allah kocaların eş dövme sorununa Kur’an öncesi toplumlarda da müdahale etmiştir. Eyyûb peygamberin şahsında konuyu ele almıştır. Zor koşullarda tepkisel olarak karısına şiddet uygulamayı aklından geçiren Hz. Eyyûb, şartlar normale döndüğünde bu düşüncesinden dolayı pişmanlık duyar. Fakat düşüncesini bir yeminle pekiştirdiği için yeminin de yerine gelmesi gerekmektedir. Yüce Allah, bir kocanın eş dövmesini

⁶⁸ Haluk Savaş, “**Kadına Yönelik Şiddet ve Psikiyatri**”, Popüler Psikiyatri, 2002, sayı: 8, s. 16-19.

⁶⁹ ez-Zemahşerî, **a.g.e.**, I/497; er-Râzî, **a.g.e.**, IV/70-73; İbn Kesîr, **a.g.e.**, I/504; el-Kâsimî, **a.g.e.**, II/288; el-Merâğî, **a.g.e.**, II/209; ez-Zuhaylî, **a.g.e.**, V/57-58; Yazır, **a.g.e.**, II/1352.

engellemek, ama yaptığı yemini de yerine getirmesini sağlamak için dövmeyle sembolik bir nitelik kazandırmıştır. Bu olay Kur'an'da şöyle dile getirilir:

“(Dedik ki): “Eline bir demet sap al, onunla vur da yeminini bozma.” Gerçekten biz onu sabreden (bir kul) bulmuştuk. Ne güzel kuldu, o daima (bize) başvururdu.”⁷⁰

Kur'an, Hz. Eyyûb'un neden yemin ettiğini açıkça belirtmez. Böyle bir açıklamayı zorunlu görmemiştir. Dolayısıyla olayın içyüzünü en iyi bilen Yüce Allah'tır. Kur'an yorumcuları onun hangi sebepten dolayı yemin ettiği konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bu görüşler arasında en tutarlı olanı, hanımının bazı işlerde kendisine karşı çıkması dolayısıyla ya da bir hata yapması yüzünden Hz. Eyyûb'un onu dövmeğine dair yemin etmiş olmasıdır. Kimilerine göre, bir keresinde Hz. Eyyûb'un hanımı bir ihtiyaç için evden çıkıp gider ve geri dönmekte gecikince, Hz. Eyyûb, bu duruma kızar, öfkelenir ve iyileştiğinde –ki o sırada hastadır– ona yüz sopa vuracağına yemin eder. Hz. Eyyûb'un, hanımına kızma sebebiyle ilgili (eleştiriye açık) başka olaylar da anlatılır.⁷¹

Hz. Eyyub, sağlığına kavuştuğunda hanımını dövmek için aceleyle yaptığı yeminden dolayı pişmanlık duyar. Hanımının kendisine hizmetinin, şefkat ve iyiliğinin karşılığı onu yüz değnekle cezalandırmak olmamalıdır. Hz. Eyyub, hanımını dövse, suçsuz ve vefakâr eşine haksızlık etmiş olacaktır, dövme, yemin etmiş olduğu için günaha girecektir. Bu çatışmadan kurtulması için Yüce Allah Eyyub'a şöyle kolay bir yol göstermiştir: Hz. Eyyûb eline bir “bir demet” (dığs) alacak ve bununla hanımına bir kez vuracak, böylece yemini “sembolik” bir şekilde yerine gelmiş olacaktır. Âyette, “dığs”ın ne demeti olduğu açıklanmamıştır. “Dığs” kelimesi, küçük bitki saplarından oluşmuş demet ve benzeri şey, (yüz) çubuklu bir deste, (yüz adet) küçük dal, (yüz tane) hurma sapı, (yüz) yaprak bulunan dal, yüz kadar sap içeren çöp destesi, bir demet ot, reyhan otu ya da fesleğen bitkisinden oluşan bir buket, avuç dolusu kuru ot gibi manalarla açıklanmıştır. “Dığs” diye nitelenen nesneyle hanımına bir kez vuran Hz. Eyyûb, hem yeminini yerine getirmiş, onu bozmamış, hem de eşini döverek ona boş yere haksızlık yapmaktan kurtulmuştur. Yüce Allah böylece bir kadının dövülmesini engellemiştir.⁷²

el-Kurtûbî'nin bu âyetten çıkardığı sonuca göre, koca karısını eğitim amaçlı olarak dövebilir. Fakat Yüce Allah dövmeyle eğitici olması şartıyla sınırlamıştır. Koca, karısını eğitici nitelikteki dövme sınırlarını aşarak dövemez.⁷³

Âyet, dinin hoşgörü ruhunu yansıtır. Hz. Eyyub, değnekle hanımını dövmek niyetiyle yemin ettiği halde, Yüce Allah değnek yerine çimenin kullanılmasını önermiştir. Bir yandan yeminin gereği yerine getirilirken, diğer yandan dövmenin şekli değiştirilmiştir.

⁷⁰ Sâd, 38/44.

⁷¹ er-Râzî, a.g.e., IX/399; Kurtûbî, a.g.e., XV/138-139; İbn Kesîr, a.g.e., IV/44, Ebussûd, a.g.e., VII/229; es-Sâbûnî, Safvetü't-Tefâsîr, III/61; Hicâzî, a.g.e., III/244; el-Merâğî, a.g.e., VIII/227; el-Kâsimî, a.g.e., VI/102; İslâm Ansiklopedisi, M.E.B., 1997, IV/423; Bilmen, a.g.e., VI/3041-3042.

⁷² er-Râzî, a.g.e., IX/399; İbn Kesîr, a.g.e., IV/44; el-Kurtûbî, a.g.e., XV/138-139; Ebussûd, a.g.e., VII/229; el-Kâsimî, a.g.e., VI/102; Hicâzî, a.g.e., III/244; el-Merâğî, a.g.e., VIII/227; es-Sâbûnî, Safvetü't-Tefâsîr, III/61; Toptaş, a.g.e., VI/474; Yazır, a.g.e., VI/4101-4102; el-Mevdûdî, a.g.e., V/75; Bilmen, a.g.e., VI/3041-3042; Derveze, a.g.e., I/397; Esed, a.g.e., s. 930-931; Süleyman Ateş, a.g.e., VII/476; İslâm Ansiklopedisi, IV/423; Abdurrahman Ateş, a.g.e., s. 143.

⁷³ el-Kurtûbî, a.g.e., XV/138-139.

Buna göre, karısına kızan bir erkek haklı bile olsa, öfkesini yutup affetmeli, sabırlı davranmalı, dayak yerine başka bir şey bulmalıdır.⁷⁴

Kur'an'ın evlilik terapisinde dövmeye izin verişini tek başına değerlendirmemek gerekir. Nisâ sûresindeki bu konuyla ilgili âyet, (4/34) Hz. Eyyûb'un hayatından sunulan kesitle birlikte ele alınmalıdır. Hz. Eyyûb ile eşi arasında geçen aile çatışmasında sembolik hale getirilen eş dövme meselesi, Nisâ sûresinde sözü edilen terapi amaçlı dövmenin sembolik dövme olduğu fikrini desteklemektedir.

f) Eş Dövme Davranışı Karşısında Hz. Peygamberin Tutumu

Nisâ sûresinin 34. âyeti, Ensâr'dan bir kocanın karısını tokatlamasının ardından kadını babasının alıp Hz. Peygambere getirerek şikayet etmesi üzerine nâzil olmuştur. Hz. Peygamber önce kocaya kısas uygulanmasını istemiş, fakat âyet nâzil olduktan sonra, "Ben bir şey istedim. Ama Allah başka bir şey irade etti. Allah'ın irade ettiği şey, en hayırlısıdır." buyurmuştur.⁷⁵

Hz. Peygamber, kocanın karısına şiddet uygulamasına karşı çıkan bir tavır içerisinde olmuştur. Yüce Allah ise, eş dövme davranışını şekil ve içerik yönünden değiştirerek ona eğitici amaçlı yeni bir nitelik kazandırmıştır. Her toplumda zaman zaman eş dövme davranışının ortaya çıkma olasılığı vardır. Eşini dövme yönünde bir güdülenme içerisine giren koca karısına maddî ve psikolojik olarak zarar vermeksizin, eğitici amaçlı vurabilecektir. Kendini kontrol ederek karısını sembolik olarak cezalandırabilen kocaya izin verilmiştir. Yoksa genel manada eş dövme davranışı yasaklanmıştır. Hz. Peygamber genel manada eş dövme davranışının karşısında yer almıştır. Yüce Allah ise, eğitim amaçlı sembolik dövme genel manada eş dövme davranışından ayrı tutmuştur. Hz. Peygamber "ben bir şey irade ettim" demekle, eş dövmenin tamamen yasaklanmasını istemiş olabilir. "Allah'ın başka bir şey irade etmesi" ise, sembolik dövmeden -eğitici amaçlı- yararlanılmasına izin vermesidir.

Hz. Peygamber ideal olanı istemiştir. Yüce Allah ise realiteyi hesaba katmıştır. Çünkü her toplumda bir şekilde eş dövme eğilimi ortaya çıkmaktadır. Erkekleri bu konuda eğitmek ve olası eş dövme eğilimlerini ya da alışkanlıklarını kontrol altına alıp olumlu bir yöne kanalize etmek için Yüce Allah "sembolik dövme" alternatifini getirmiştir. Sembolik dövmede her türlü zarar verme unsuru ortadan kaldırılmıştır. Eğer koca kendine güveniyorsa bu şartlarda sembolik dövme eğitici bir ceza yöntemi olarak kullanılabilir. Fakat bu sembolik cezayı karısına karşı gerçek bir şiddet uygulamasına dönüştürmemeye dikkat etmelidir. Aksi takdirde Kur'an'ın yasakladığı bir davranış ortaya koymuş olur.

Hz. Peygamber, kadınlara hayrı, iyiliği tavsiye etmeyi, açıkça bir kötülük işlemedikleri sürece, onların aleyhine bir davranışta bulunmamayı, eğer açıkça bir

⁷⁴ Süleyman Ateş, a.g.e., VII/476; Bayraktar Bayraklı, **Kadın Sevgi ve Temel Haklar**, Bayraklı Yayınları, İstanbul, 2001, s. 80.

⁷⁵ el-Merâğî, a.g.e., II/207-208; Derveze, a.g.e., VI/122; Esed, a.g.e., s. 144; Yazır, a.g.e., II/1350.

kötülükte bulunurlarsa, onları yatakta yalnız bırakmayı, incitici, rahatsız edici olmamak kaydıyla dövme, uyum içerisinde oldukları sürece üzerlerine gidilmemesini istemiştir.⁷⁶

Koca, olur olmaz her meselede karısına karşı tavrı alamaz. Eğer karısı açıkça bir kötülüğü işliyor ve bundan vazgeçmiyorsa koca karısını eğitici amaçlı cezalandırma yöntemine –diğer yöntemler sonuçsuz kalırsa- başvurabilir. Kur'an'da eş dövmeye izin veren âyette genel bir ifade yer alır ve eş dövmeye izin verildiği söylenir. Eğitici amaçlı dövmenin özelliğini ise Hz. Peygamber açıklar. Buna göre, dövme hiçbir şekilde incitici ve rahatsızlık verici nitelikte olmamalıdır. Kadın açıkça işlediği davranışından vazgeçmişse, hangi amaçla olursa olsun olumsuz bir davranışa maruz bırakılamaz.

Hz. Peygamberin, “Allah’ın kadın kullarını yani karılarınızı dövmeyin!” şeklindeki beyanı da karı koca ilişkilerini etkilemiştir. Gelişmelerden memnun olmayan Hz. Ömer, Hz. Peygambere gelerek “kadınlar kocalarına kafa tutuyorlar” diye şikayette bulunmuştur. Yapılan şikayet üzerine Hz. Peygamber de erkeklere kadınları dövebilecekleri yönünde açık kapı bırakmıştır. Erkeklere verilen iznin ardından, pek çok kadın Hz. Peygamberin hanımlarına gelerek kendi kocalarını şikayet etmişlerdir. Kadınların kocalarından yakınmaları Hz. Peygambere ulaştığında, o “hanımlarını dövenler bu toplumun hayırlıları (erdemlileri) değillerdir” buyurmuştur.⁷⁷

Hz. Peygamber zaman zaman kadınların kocaları tarafından dövülmemesi yönünde uyarılarda bulunmuştur. Hz. Peygamberin bu konuda uyarılarda bulunma ihtiyacı duyması, o dönemde bazı kadınların kocaları tarafından dövüldüğünü gösterir. Hz. Peygamberin bu emri karşısında kadınların davranışlarında meydana gelen değişimler kocalarına rahatsızlık vermeye başlar. Erkekler adına Hz. Peygambere yapılan şikayet üzerine kocaların eş dövmelerine getirilen yasak biraz gevşetilir. Bu kez kocalarından memnun olmayan kadınlar şikayetlerini peygambere ulaştırırlar. Bunun üzerine Hz. Peygamber eş dövmenin erdemli bir davranış olmadığını belirtir. Kocaların, eşleriyle aralarındaki sorunları çözmek için başka alternatif yollar bulmaları gerektiğine işaret eder. Kur'an'ın indiği toplumda bazı erkeklerin hanımlarıyla yaşadıkları sorunlarda çözümünü kaba kuvvete başvurmakta buldukları anlaşılıyor. Hz. Peygamber tedricî bir şekilde insanları eğiterek bu davranışı bırakmaya teşvik ediyor. Eş dövmeyi önce yasaklıyor, sonra geçici bir süre izin veriyor. Ardından da eş dövme davranışının olgun bir kişilikte bulunmaması gerektiği ilkesini koyuyor. Kur'an'ın önerdiği sembolik dövme de, aslında eş dövme davranışına karşı geliştirilen bir alternatif uygulamadır. Hem Kur'an hem de Hz. Peygamber insanları eş dövmeme konusunda alıştıra alıştıra eğitmeye çalışmıştır.

Hz. Peygamber yapmış olduğu bir uyarıda, “daha ne zamana kadar içinizden birileri karısını cariye döver gibi dövmeyi sürdürecektir. Oysa günün sonunda onunla aynı yatağı paylaşacaktır.”⁷⁸ buyurarak, erkeklerden yaptıkları bu işi iyi düşünmelerini istemiştir.

⁷⁶ Ebû Abdullah Muhammed İbn Yezîd, **Sünenü İbn Mâce**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992, (I/594) Nikâh, 3; Ebû İsmâ Muhammed İbn İsmâ İbn Sevre, **Sünenü't-Tirmizî**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992 (III/467) Rada', 11.

⁷⁷ Ebû Davûd Süleyman İbn el-Eş'as, **Sünen**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992, (II/608) Nikâh, 43; İbn Mâce, (I/638-639) Nikâh, 51.

⁷⁸ Ebû Abdullah Muhammed İbn İsmail el-Buhârî, **Sahîh**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992, (VI/83) Tefsîr, 91; Tirmizî, (V/440-441) Tefsîr, 91.

Hız. Peygamberin bu uyarısı da Kur'an'ın ilk muhatapları arasında eş dövnenlerin mevcut olduğunu gösterir. Hız. Peygamberin açıklamasında kullanmış olduğu üslup insanları eş dövme konusunda eğitmeyi amaçlamaktadır. O zamana kadar yapı geldikleri eş dövme davranışını artık bırakmalarını istemektedir. Karı-koca arasında en yoğun evlilik ilişkisinin yaşandığı cinsel birliktelik ile, eş dövme davranışının birbiriyle çeliştiğini, bu tutarsızlıktan kurtulmak için eş dövmeekten vazgeçmek gerektiğini anlatmaktadır.

Hız. Peygamberin hem inanç hem de davranış bakımından eğitmek durumunda olduğu insanlar arasında, karı-koca sorununu eş dövme yöntemiyle çözüme davranışının köklü bir yeri olduğu anlaşılıyor. Hız. Peygamberin verdiği uğraş, insanların eski alışkanlıklarını bırakmada zorlanmaları bunu gösteriyor. Kur'an'ın eşler arasındaki sorunun çözümünde eş dövmeekten bahsetmesi, Kur'an'ın ilk muhataplarının bu konudaki tutumlarından kaynaklanmaktadır. Kur'an'ın ilk muhataplarının dünyayı ve olayları algılayış biçimi Kur'an tarafından dikkate alınmıştır. Kur'an bir yandan onları eğitmeye, diğer yandan evlilik sorununa onların gözüyle bakarak çözüm getirmeye çalışmıştır.

IV. Hakem Tayini

Kur'an, Nisâ sûresinin 35. âyetinde, evlilik çatışmalarının çözümünde hakem tayin edilmesini ister. Hakem tayinini gerektiren durumdan “şikâk” diye söz eder. Âyette hakemin özelliklerini, evlilik çatışmasının çözümündeki rolünü ve sorumluluk alanını belirten ipuçları vardır. Hakemlerin rolü günümüzde aile terapisini yürüten uzmanların rolüne benzemektedir:

*“Eğer (karı-kocanın) aralarının açılmasından endişe duyarsanız, erkeğin ailesinden bir hakem ve kadının ailesinden bir hakem gönderin. Bunlar uzlaştırmak isterlerse, Allah onların arasını bulur. Çünkü Allah (her şeyi) bilendir, haber alandır.”*⁷⁹ Âyette işaret edilen, hakem tayiniyle ilgili üzerinde durulması gereken konuları müfessirlerin yorumları doğrultusunda inceleyeceğiz.

A. Hakem Tayinini Gerektiren Durumlar

Bozulan karı-koca ilişkilerinin düzeltilmesinde hakem tayinini gerektiren durum Kur'an'da “eş-şikâk” kelimesiyle anlatılır. “eş-Şikâk” kelimesinin türetildiği “eş-şakku” kelimesi Arapça'da, bir şeyde meydana gelen delik, bir nesnedeki aralık, boşluk, meşakkat, bir işin zor olması, bir kimseyi sıkıntıya düşürmek, bedenine ya da nefsin maruz kaldığı kırılma manalarına gelir. “Şakka”, bir nesneyi çatlatmak manasına gelen bir fiildir. “eş-Şukka” ifadesi, uzaklık, yolcunun gitmek istediği yer, uzak yere yolcu yapmak gibi anlamlarda kullanılır. “eş-Şikâk” ise, muhâlefet, düşmanlık, husûmet gibi anlamlarda

⁷⁹ Nisâ, 4/35.

kullanılan bir kelimedir. Birbirine muhâlefet eden ya da düşmanlık besleyen kimselerden her biri diğèrinin karşısında yer alır.⁸⁰

“eş-Şakku” kelimesi ve türevlerinin Arapça’da ifade ettiği anlamlardan hareketle karı-koca ilişkilerinde ortaya çıkan “şikâk”ın manası hakkında bazı ipuçları elde edebiliriz:

eş-Şakku kelimesi bir nesnede meydana gelen deliği, aralığı, boşluğu anlatır. Şikâk durumu yaşıyan karı-koca arasındaki ilişkilerde de aralık ve açıklık oluşur. Aynı şekilde eş-şakku kelimesi, bir işin zor olması, bir kimseyi sıkıntıya düşürmek manasına gelir. Aralarında şikâk’ın bulunduğu eşler duygusal ve davranışsal açıdan bir zorlanma ve sıkıntı içerisine düşerler. eş-Şakku kelimesinin yalın anlamı kırılmadır. Psikolojik olarak karı-koca arasındaki ilişkilerde de kırılma yaşanabilir. eş-Şukka kelimesinin uzaklık ve uzak yere yolculuk yapmak manası vardır. Karı-koca da şikâk halinde duygusal olarak birbirinden uzaklaşırlar, sevgi, şefkat gibi yakınlık duyguları yerine, nefret, husumet gibi soğukluk belirtisi olan duygular hakim olur. “eş-Şikâk kelimesinin çağrıştırdığı ilk anlam muhalefet etmek ve karşı çıkmaktır. Karı-koca da bozulan ilişkilerinde, her fırsatta birbirine karşı çıkar, anlaşmaya ve uzlaşmaya yanaşmazlar.

Kur’an, evli eşlerin bozuşup aile birliğini parçalamalarını şikâk diye anmıştır. “Şikâk”, karı-koca arasındaki uzaklaşma (mubâade), soğukluk (mücânebe), ayrılık sebebiyle eşlerden her birinin bir başka tarafta bulunması, taraflardan her birinin diğèrine düşmanlık beslemesi, eşlerden birinin ötekinin zoruna gidecek tutum sergilemesi manasındadır. Âyetteki çağrı genele yapılmıştır, arabuluculuğu gücü yeten herkes bu çağrının muhatabıdır. Karı koca arasında onları birbirinden ayrılmaya götüren bir anlaşmazlık, tartışma, düşmanlık olduğu farkedilirse, hakem tayin edilir. Erkeğin haksızlıkları aralıksız devam ederse ya da erkek karısının nüşüz’unu engellemede başarı sağlayamazsa ve eşler ayrılma noktasına gelirlerse, hakem tayinine ihtiyaç duyulur. Aile içerisinde anlaşmazlık büyür, yuvayı bozacak derecede tehlikeli boyutlara ulaşırsa, karı kocanın arasını bulmak üzere hakem tayin edilir.⁸¹

Kur’an’ın nâzil olduğu ortamda hakemlik niteliğine sahip olan kişilerin, bozulan evlilik ilişkilerini düzeltmek üzere görevlendirilmesi söz konusudur. O günün koşullarında, içinde yaşanan toplumda karı-koca arasında hakemlik yapabilecek kişilerin seçilmesinden bahsedilir. Günümüzde ise evlilik problemlerinin tedavisinde görev alan yetişmiş uzmanlar, evlilik terapistleri, aile danışmanları bulunmaktadır. Bu kimseler, Kur’an’ın “hakem” adını verdiği kimselerin yaptığı işin benzerini yapmaktadırlar. Kur’an’ın kurduğu “hakemlik müessesesi”, bugünkü modern evlilik terapisi branşının örneklerinden biri olarak düşünülebilir.

Günümüzde bozulmuş evlilik ilişkilerinin tamirinde eşler, bir psikiyatristten, bir evlilik terapistinden yardım alabilirler. Özellikle sorunlarını kendi imkânlarıyla çözemeyen eşlerin, çaresiz kaldıkları durumlarda profesyonel yardım almalarında yarar vardır. Evlilik

⁸⁰ el-İsfehâni, a.g.e., s. 264; el-Halebî, a.g.e., II/322; el-Fîrûzâbâdi, el-Kâmûsu’l-Muhît, s. 1109; el-Fîrûzâbâdi, Besâiru Zevi’t-Temyîz, III/330-331.

⁸¹ er-Râzî, a.g.e., IV/73-75; Abdurrahman İbn Nâsır es-Sa’dî, Teysîru’l-Kerîmi’r-Rahmân fi Tefsîri Kelâmi’l-Mennân, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut, 1996, s. 142; ez-Zuhaylî, a.g.e., V/58; el-Kâsimî, a.g.e., II/288; el-Merâğî, a.g.e., II/209; Vehbi, a.g.e., III/914-915; Süleyman Ateş, a.g.e., II/278; Dihlevî, a.g.e., II/427; Yaşar Nuri Öztürk, Kur’an’ın Temel Kavramları, Yeni Boyut, İstanbul, 1999, s. 541.

problemlerinin tedavisi günümüzde psikiyatrinin bağımsız bir branşı olmuştur. Bu branşta özel birimler çalışmakta ve uzmanlar bu alanda araştırmalar yapmaktadırlar.

B. Hakemin Özellikleri

Tayin edilen hakemlerin birinin kadının akrabası, diğerinin erkeğin akrabası olması bir avantajdır. Akrabalar eşler arasındaki durumların içyüzünü yabancılardan daha iyi bilirler, anlaşmazlık noktalarını daha kolay tespit ederler. Sorunun psikolojik ve sosyal nedenlerine vakıf olma ihtimalleri daha yüksektir. Tarafların çocukluğunu, yetişme tarzlarını, isteklerini, beklentilerini bilirler. Onların aralarını bulmaya, uzlaştırmaya herkesten daha istekli olurlar. Hakemliğine başvuru yakın akrabalar, karı ve kocanın durumunun kendilerini ilgilendirdiği kimselerdir, bu yüzden ailenin yıkılmasını arzu etmezler. Kendilerinden bir parça kabul ettikleri için onların durumlarını önemserler. Karı-koca onlara güvenirlir, kendilerini daha rahat hissederler, içlerini onlara açarlar, sorunlarını daha kolay anlatabilirler ve onlara sır vermede bir mahzur görmezler. Fakat gerektiğinde aile içinden olmayan kimseler de hakem tayin edilebilir. Hakem, mümkünse akraba arasından, adil, ileri görüşlü, bilgi birikimi olan, güvenilir, aile işleri, ev düzeni konusunda uzman ve son derece iyi niyetli kimselerden seçilmelidir.⁸²

Evlilik sorunlarına, akraba ve yakınlar tarafından yardım amaçlı müdahaleler yapılabilir. Akrabalar tarafından resmi olmayan arabuluculuk gerçekleştirilebilir. Onların girişimleri çatışma halindeki çiftlerin arasına barış getirebilir.⁸³ Fakat bu işte rol alacak akrabalar karı-koca arasındaki sorunlarda taraf, hatta olayın sebebi durumunda iseler sorun daha da büyür. Eğer akrabaların olumsuz bir etkisi olacaksa, yapılması gereken şey sorunu onlarla paylaşmamaktır. Böyle bir olasılık varsa, profesyonel bir terapistten yardım olmak daha uygun düşer.⁸⁴ Kur'an, modern anlamda evlilik terapistinin bulunmadığı bir dönemde evlilik sorununun çözümü için en uygun kişilerin akrabalar olabileceğini dikkate almış olabilir. Yine sorunu çözenlerin yakın aile çevresinden olması, sorunun başkaları tarafından duyulup yayılmasını önleme avantajına sahiptir. Kur'an'ın indiği sosyo-kültürel ortam terapistlerin akrabadan olmasını daha uygun hale getirmiş olabilir. Kur'an, hakemlerden adil bir şekilde, iyi niyetli olarak problemi çözmelerini istemekte, dolayısıyla onların taraf tutma, sorunun bir parçası olma gibi durumlara düşmemelerini salık vermektedir.

Evlilik terapisinde rol alacak kişinin, güvenilir, inanılır, bilgili, bilgilerini kullanabilen, iletişim kurabilen, içinde yaşadığı toplumu ve kültürü tanıyan, yönetme

⁸² ez-Zemahşerî, *a.g.e.*, I/497-498; er-Râzî, *a.g.e.*, IV/73-75; İbn Kesîr, *a.g.e.*, I/504-505; Hicâzî, *a.g.e.*, I/371; el-Kâsımî, *a.g.e.*, II/288; Kutub, *a.g.e.*, II/656-657; Toptaş, *a.g.e.*, II/255; Fadlullah, *a.g.e.*, VII/155; Bilmen, *a.g.e.*, II/587; ez-Zuhaylî, *a.g.e.*, V/59; Vehbi, *a.g.e.*, III/915; Süleyman Ateş, *a.g.e.*, II/278; Mahmûd Şeltût, *Kur'an'a Doğru*, Çev. M. Beşir Eryarsoy, Bir Yayıncılık, İstanbul, 1987; Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Ravâiu'l-Beyân Tefsîru Âyâti'l-Ahkâm*, Mektebetü'l-Gazâlî, Dimeşk, 1980, I/463-476; Yazır, *a.g.e.*, II/1352; Duman, *a.g.e.*, s. 132.

⁸³ Anne-babalar ve diğer akrabalar eşler arasında ortaya çıkan problemleri iyi niyetle ve sağduyulu bir şekilde çözmeye çalışmalıdırlar.

⁸⁴ Bkz., Yusuf Karaçay, *Çocukluktan Evliliğe Ruh Sağlığı*, Zafer Yayınları, İstanbul, 2002, s. 106-107; Kotin M. D., *a.g.e.*, s. 125.

kabiliyeti olan, olumlu kişilik özelliklerine sahip, rol ve sorumluluklarını yerine getiren birisi olması lazımdır.⁸⁵

Hakem, eşler arasındaki sorunun içyüzüne inebilmeli, anlaşmazlık noktalarını kolay tespit edebilmeli, aile çatışmasının psikolojik ve sosyal temellerini belirleyebilmeli, sorun yaşayan eşlerin yetişme koşullarını ortaya koyabilmelidir. Kur'an'ın indiği tarihte ortamda, saydığımız bu özelliklere sahip bir kimse, ancak sorunlu çiftlerin akrabaları, yakınları arasından çıkabilir. O çağda yetişmiş, profesyonel evlilik terapistlerinden söz edemeyiz. Kur'an, hakemin akraba arasından seçilmesini istemekle, uzman bir terapistin bilgi ve becerisiyle ulaşacağı pek çok veriye, akrabaların önceden sahip bulunduğu ilkesini hesap etmiş olabilir.

Kur'an yorumcuları hakemin akraba arasından belirlenmesinin avantajlarının bulunduğunu belirtirlerse de, yine de bu konuda ihtiyatlı olmak lazımdır. Çünkü akrabalar, karı-koca arasındaki sorunda taraf, hatta sorunun sebebi bile olabilirler. Hakem ister aile içinden, isterse aile dışından seçilsin, belli bir uzmanlığa, olgun bir kişilik özelliğine sahip bulunmalıdır.

C. Hakemin Rolü ve Sorumluluk Alanı

Hakemin rolünü ve sorumluluk sınırlarını tespit edebilmek için, Arapça'da bu kavramın alındığı "hakeme" kökünün etimolojik yapısını incelemekte yarar vardır.

"Hakeme" kelimesinin asıl anlamı, ıslah amaçlı alıkoymadır. Bu kelime, bir kimseyi istediği şeyden alıkoymayı, bir kimsenin bozgunculuk yapmasını engellemeyi ifade eder. "el-Hüküm", hüküm vermek, yargıda bulunmak demektir. "el-Hakem" ve "el-hâkim" aynı manaya gelirler. "el-Hâkim", insanlar arasında haksızlığı önleyen kişidir. "Hikmet" kavramı, bilgisizliğe engel olduğu ve kişiyi gereksiz şeylerden alıkoyma için "hakeme" kökünden gelen bir kelimeyle anlatılmak istenmiştir. "Hikmet" kelimesi, adalet, bilgi, hilm (dengeli kişilik), akıl, gönül, yerinde sözler söylemek, öğüt vermek, hatırlatmada bulunmak, dinî konularda kavrayış sahibi olmak gibi anlamlar taşır. "el-Hakeme", yulardaki demir parçası olup hayvanın damağını ve burnunu kavrar. Binici böylece hayvanın kontrolünü sağlar, hızlı gitmesine mani olur.⁸⁶

"Hakeme" fiiliyle anlatılmak istenen eylemde ıslah, düzeltme amacı güdülür. Hakem rolünde karı-kocanın bozulan ilişkilerine müdahale eden kişi de, aynı amaca hizmet eder. Hakeme fiilinde, bozgunculuk yapmak isteyen kişiyi engelleme anlamı mevcuttur. "Hakem" de, aile ilişkilerinde bozgunculuk çıkaran eş ya da eşlerin bu tutumlarını ortadan kaldırmaya çalışır. "Hikmet" kökü, adalet, bilgi hilm gibi anlamlara sahiptir. Hakem, karı-kocanın arasını düzeltmede bilgiye, adalet ve insaf ölçülerine dayalı bir yöntem izlemelidir. Ayrıca karı-koca arasında adalet ve insaf ölçülerinde, akılcı bir ilişkinin kurulmasına çalışır. "Hikmet" kelimesinin öğüt vermek anlamı da vardır. Buna göre hakem, sözel

⁸⁵ Orhan Doğan, Selma Doğan, **Kişiler Arası İlişkiler**, Somgür Yayıncılık, Ankara, 1994, s. 124-125; Enver Yelken, **Kişiler Arası İlişkiler**, SEKAV Yayınları, İstanbul, 1991, s. 189-190.

⁸⁶ el-Halebî, **a.g.e.**, I/507-509; İbn Manzûr, **a.g.e.**, XII/140-144; el-Fîrûzâbâdî, **el-Kâmûsu'l-Muhît**, s. 1415-1416; el-İsfehânî, **a.g.e.**, s. 126-127; el-Cevherî, **a.g.e.**, V/1901-1902; el-Fîrûzâbâdî, **Besâiru Zevî't-Temyîz**, II/487-491; et-Tahânevî, **a.g.e.**, I/520.

iletişimin en etkili yöntemlerini kullanarak bozulan karı-koca ilişkilerini tamir etmeye çalışır. “Hikmet”, dini konularda kavrayış sahibi olmayı dile getirir. Hakem de insan ilişkilerinde anlayış sahibi, çözüm üretebilen, iletişim becerilerine sahip biri olmalıdır. Hayvanlara vurulan gеме “hakeme” adı verilir. Hakem de aile içerisinde serkeşlik eden, kontrolsüz davranışlar sergileyen eşi bu tutumundan vazgeçirmek için çareler arar.

Hakemler, karı kocanın arasını düzeltme amacı taşırlarsa, iradelerini bu iş için yönlendirirlerse, dostça bir bakış açısıyla meseleye yaklaşırlarsa, samimi ve iyi niyetli olurlarsa, kalplerinde sadece Allah’ın hoşnutluğunu kazanmak varsa, Yüce Allah, karı-kocanın uyuşmasını ve yakınlaşmasını sağlar. Böylece karı koca arasında sevgi, şefkat duyguları uyanır, yakınlık bağları yeniden kurulur; geçimsizlik ortadan kalkar, nefret ve çatışma yok olur. Hakemlerin samimi, istekli ve kararlı tutumlarına karşılık Yüce Allah onları başarıya ulaştırmayı kendi üzerine alır. Karı kocayı barıştırma konusunda hakemlerin gösterdiği olumlu çabalara, aynı zamanda ilâhî yardım da kefil olur. Böylece insanların iradesi ile Allah’ın irade ve takdiri arasındaki ilişki sağlanmış olur. İnsanlar bir iş için gerekli olan çalışmaları yaparlar, ama sonuçta her şey Yüce Allah’ın takdirine göre gerçekleşir.⁸⁷

Günümüzde, evlilik sorunlarına çözüm arayan bir terapist, katılımcı ve gözlemci olmalı, gerekirse evlilik çatışmasının içine girebilmelidir. Karı-koca arasındaki çatışmanın kaynaklarını ve eşlerden hangisinin kabahatli olduğunu bulmaya çalışmalıdır. Evlilik terapisti kendisine danışanlara daha istenilir davranışlar geliştirmeyi öğrenmede yardımcı olmalıdır.⁸⁸

Hakemin rolü, karı-koca arasını düzeltmek, eşlerin yeniden uyuşmasını sağlamaktır. Günümüzde evlilik terapistleri karı-koca arasındaki uyumsuzluğun sebeplerini bulmaya çalışarak, sorunlu eşlerin olumlu tutum ve davranışlar geliştirebilmelerini öğrenmelerine yardım ederler. Fakat Kur’an’ın hakeme yüklediği bir misyon daha vardır. Hakem, karı-koca arasını bulmak için kendi irade ve çabasını, bütün iyi niyet ve samimiyetini ortaya koymakla kalmamalı, Allah’ın iradesini de hesaba katmalıdır. Hakem, sorunun çözümünde kendi beşerî imkânlarıyla ilâhî desteği birleştirmelidir. Pozitif bir bilim olan psikiyatride, evlilik terapisinde terapistin metafizik güç ve destek arama durumu söz konusu değildir.

Bilginler, hakemlerin yetki ve sorumluluk alanının sınırları konusunda farklı görüşler ileri sürerler. Hakemler yaptıkları araştırmanın sonuçlarına göre, karı kocayı hem birleştirme hem ayırma yetkisine sahiptirler. Hakemlerin sadece ıslaha, arabulmaya yetkili olduklarını savunanlar da vardır.⁸⁹

⁸⁷ ez-Zemahşerî, a.g.e., I/498; el-Kâsimî, a.g.e., II/288; el-Merâğî, a.g.e., II/209; ez-Zuhaylî, a.g.e., V/58; Kutub, a.g.e., II/656-657; Muhammed el-Behiy, **İnanç ve Amelde Kur’ani Kavramlar**, Çev. Ali Turgut, Yöneliş Yayınları, İstanbul, 1995, s. 277; Yazır, a.g.e., II/1353; Bilmen, a.g.e., II/587; Vehbi, a.g.e., III/915.

⁸⁸ Sheldon Eisenberg, Daniel J. Delaney, **Psikolojik Danışma Süreci**, (Çev. Nihal Ören, Mehmet Takkaç), M.E.B., İstanbul, 1998, s. 189; İsmail Çifter, **Klinik Psikiyatri**, G. Ü. Basın Yayın Y. O. Basımevi, tsz., s. 868.

⁸⁹ ez-Zemahşerî, a.g.e., I/498; İbn Kesîr, a.g.e., I/504-505; ez-Zuhaylî, a.g.e., V/59; Süleyman Ateş, a.g.e., II/278-279; Bilmen, a.g.e., II/587; es-Sâbûnî, **Ravâiu’l-Beyân Tefsîru Âyâti’l-Ahkâm**, I/463-476; Derveze, a.g.e., VI/125; Toptaş, a.g.e., II/255.

Modern psikiyatrinin yaklaşımıyla iyi bir terapist, kendisine başvuran eşlere evliliği sürdürme ya da boşanma konusunda telkinde bulunmaz. Kararı mutlak surette, başvuran kimselere bırakmalıdır. Terapistin yaklaşımı, kendisine başvuranları yargılamak değil, onların durumlarını analiz etmek, sorunlarını çözmeye çalışmaktır. Evli çiftlerden biri ayrılmaya kalktığında, barışmak için her zaman bir yol olduğu unutulmamalıdır. Bu yüzden başarılı bir evlilik danışmanı eşlere çok nadir olarak boşanmayı öğütler.⁹⁰

“Hakem” kelimesiyle aynı kökten türeyen “el-hükm” kelimesinin yargıda bulunmak manasına geldiği bir gerçektir. Bu anlamdan hareketle evlilik hakemlerine yargıç rolü yüklemek, konuyu bir hukuk sorunu olarak görmekten ileri gelmektedir. Oysa, hakem kelimesinin alındığı “hakeme” kökünün etimolojik yapısı incelendiğinde “hakem”in eğitici, arabulucu bir uzman kişiyi tasvir ettiği açıkça görülecektir. Ayrıca karı-koca arasındaki evlilik sorunları bir hukuk problemi haline gelmiş değildir. Klasik İslâmî literatürde karı-koca arasındaki uyumsuzluk sorununa daha çok fıkıhçılar sahip çıktıkları için, mesele bir hukuk sorunu olarak algılanagelmiştir. Oysa Kur’an’da sözü edilen evlilik çatışmalarında hakem tayini meselesi, bir eğitim, psikolojik danışma ve evlilik terapisi sorunudur. Evlilik sorununu çözmeye görev alan hakemin rolü eşleri birleştirmek ya da ayırmak konusunda yargıçlık yapmak olmamalıdır.

Sonuç

Karı-koca arasındaki uyum sağlıklı bir ailenin en belirgin göstergesidir. Fakat pek çok sebep yüzünden evlilik ilişkisi bozulabilmektedir. Kur’an evlilik ilişkilerinde bozulmaya yol açan faktörler konusunda ayrıntıya girmez, ancak evlilikte ilişkinin bozulduğunu, karı-koca arasındaki uyumun kaybolduğunu açıklayan bazı temel kavramlara yer verir. Kur’an, evlilikte sorun çıkaran kocanın uyumsuzluğundan nüşûz ve i’râz diye söz eder. Nüşûz, kocanın karısına karşı kayıtsız davranması, ilgisini kesmesi evlilik ilişkisini kötüleştirir ve uyumsuzluk göstermesidir. İ’râz ise, özellikle kocanın karısıyla olan sözlü ve duygusal iletişimini kesmesini anlatır. Hak ve sorumluluklarının dışına çıkan, uzlaşmaz tutum sergileyen, kocasına karşı taşkınlık eden şımarık kadınlar için nâşize nitelemesi yapılır. Kur’an, karı-koca arasında bağların kopmasını, aile birliğinin dağılmasını şikâk kavramıyla anlatır. Şikâk durumunda karı-koca birbirinden uzaklaşır, aralarına soğukluk girer, eşlerden her biri diğerine husumet besler, düşmanlık gösterir.

Bozulan evlilik ilişkisiyle birlikte ortaya çıkan çatışmaların giderilmesi için alınması gereken önlemler vardır. Kur’an evlilik sorunlarının çözümünde genel ilke olarak şunu önerir: Karı-koca arasında çıkan anlaşmazlıklarda, eşler çatışmayı artıran ve birbirinden ayrılmayı hızlandıran arayışlara değil, evliliği sürdürmeyi, sorunları aşmayı kolaylaştıran çabalara odaklanmalıdırlar.

Evlilik uyumsuzluğunda sorun çözmek için başvurulabilecek tekniklerden birisi Kur’an’ın ifadesiyle “sulh”dür. Eşlerden biri diğerinin isteklerinin bir kısmını karşılamak için kendi isteklerinin bir kısmından ödün vererek uzlaşma yolu arar. Kur’an’ın verdiği

⁹⁰ Armağan Samancı, “Evlilik Dansı”, (Söyleşi), Popüler Psikiyatri, 2003; Sayı: 11, s. 14; Kotin M. D., a.g.e., s. 22; Arslanoğlu, a.g.e., s. 183.

örnekte olduğu gibi, bir kadın kocasının lehine bazı haklarından vazgeçerek anlaşma sağlayabilir.

Kur'an, evlilikte sorun çıkmasında ve çıkan sorunun çözümünde en büyük sebeplerden birinin bencillik olduğunu belirtir. Evlilikte uyumun sürdürülebilmesi, eşler arasındaki ilişkilere bencilliğin yansıtılmamasına bağlıdır. Bu yüzden eşler bencil tutumlarını kontrol etme konusunda kendilerini eğitmelidirler.

Yüce Allah, evlilik ilişkilerinde sorun çıkartılmaması, çıkan sorunların giderilmesi noktasında, teşvik ve sakındırma içerikli uyarılarda bulunur. Bu uyarılar dindar bir insanın tutum ve davranışlarını yönlendirecek türdendir. Dolayısıyla Yüce Allah'ın uyarıları evlilik sorununun çözümünde motivasyon sağlar.

Kur'an bozulan evlilik ilişkilerinin düzeltilmesinde sözlü iletişimden yararlanmayı önerir. Kur'an'ın bu iş için örnek verdiği iletişim biçimi öğüt vermedir. Kur'an'ın örnek olarak öğüt verme şeklinde bir iletişim şeklini seçmesi, evlilik sorunlarının çözümünde diğer sözlü iletişim biçimlerinden yararlanılmayacağı anlamına gelmez. Karı-koca, eğitim düzeylerine, kültürel özelliklerine uygun düşen her türlü sözlü iletişimi kullanabilirler.

Evlilik sorunlarının çözümünde başvurulabilecek yöntemlerden birisi "yatakta hecr" şeklinde ifade edilir. Hecr tekniğinde koca uyumsuzluk gösteren karısına ilgi duymadığını hissettirmeye çalışır. Ruhsal bir cezalandırmadan ibaret olan bu yöntem, kadına boykot uygulamak üzere onu yatakta yalnız bırakmaktır. Kocanın ölçüyü kaçırmadan uyguladığı ayrılık yöntemi, kadına yalnızlık hissini tattırarak, onun kendini hesaba çekmesini sağlar. Koca karısıyla cinsel ilişkiyi keserek, sevgisini ve ilgisini ondan esirgeyerek psikolojik bir ceza uygular. Ölçülü ve dikkatli uygulanan bu ceza kadının davranış değişikliğine gitmesinde etkili olur.

Kur'an, evlilik terapisinde, kocanın uyumsuzluk gösteren karısını eğitici amaçlı dövmesine izin verir. Dayağın amacı acı ve rahatsızlık vermek değil, istenen davranış değişikliğini gerçekleştirebilmektir. Burada sözü edilen dövme şekil ve etkisi açısından gerçek bir dövme olmayıp semboliktir. Kur'an'ın izin verdiği darp fiziksel bir yöntem olmaktan çok, psikolojik etki bırakmayı amaçlayan bir tavidir.

Kur'an karı-koca arasındaki çatışmaların çözümünde dayağa başvurmayı yoktan var etmemiştir. İnsan topluluklarında var olan bir alışkanlığı zararlı olmaktan çıkarmayı amaçlamıştır. Kadınların kocaları tarafından dövülmediği bir anlayışı hakim kılmaya çalışmıştır. Nisâ sûresinde sözü edilen terapi amaçlı dövmenin sembolik olduğu Hz. Eyyûb kıssasında anlatılan sembolik dövme olayıyla da tekit edilmiştir. Yüce Allah, Kur'an'dan önceki dönemlerde de kocaların eş dövme davranışına müdahale etmiştir.

Kur'an evlilik çatışmalarının çözümünde hakem tayin edilmesini ister. Kur'an'ın önerdiği hakemlik müessesesi, günümüzde evlilik danışmanlığını çağrıştırmaktadır. Kur'an'ın, hakemin özelliklerine ve sorumluluk alanına ilişkin verdiği ipuçları evlilik danışmanında bulunması gereken nitelikleri hatırlatmaktadır.

Kur'an, evlilik sorunlarının çözümünde, nâzil olduğu dönemin ihtiyaç ve imkanlarını dikkate olarak bazı terapi yöntemlerine ve ilkelerine dikkat çekmiştir. İnsanlar doğal olarak başka dönemlerde başka ortamlarda farklı terapi ilke ve yöntemleri

kullanmışlardır. Kur'an'ın vermek istediği mesaj, evlilik sorunlarının çözümü için gerekli ilke ve yöntemleri bulup ortaya çıkarmak, geliştirmek ve uygulamaktır. Kur'an'ın evlilik terapisinde kullanılmasını önerdiği örnek yöntemler bu alanda geçerli olan tek ve geliştirilemez örnekler değildir yani evlilik terapisindeki yöntemleri Kur'an'ın veri uygulamalarıyla sınırlayamayız. Ama onlardan hareketle terapi yöntemleri geliştirebiliriz.